

Riddarhuset – Stockholms juvelsmycke

LIKT Carl Jonas Love Almqvists bok *Drottningens Juvelsmycke* (1834), där författaren beskriver en tiara med rubiner, opaler och diamanter, kan man bildligt påstå att Riddarhuset är dess like vad gäller byggnation.

Efter flera år i Riddarhusets tjänst, i Stockholms vackraste tjänsterum, känner jag mig hemma-stadd i huset och dess utrymmen. Ändå finner jag nästan varje dag nya detaljer som jag tidigare undgått, nya ornament eller utsmyckningar som mitt otränade öga missat eller vackra möbler som är så lätt att snabbt springa förbi.

Riddarhuset är välbekant men samtidigt fullt av överraskningar av det angenäma slaget. Ett sådant exempel är fasadernas deviser. På södra fasaden, där stora portalen är belägen, har de flesta noterat den latinska devisen *Arte et Marte*, för övrigt denna tidskrifts namn. Även jag vet att det numera tolkas som *I kulturens och krigets tjänst*. Men låter man blicken vandra uppåt mot takfoten går det också att läsa *Consilio atque sapientia claris majorum exemplis animis et felicibus armis*. Se där en detalj som många inte upptäcker vid besök i huset. Grafittin från 1600- och 1700-talen på väg-garna i Stenhallen är också lätta att missa, men inte desto mindre synnerligen intressanta tidsdoku-ment. I Riddarhussalen kan dock ingen undgå de cirka 2 300 vapenplåtar som gjort Riddarhuset berömt över hela världen. Men hur många har noterat de sex olika deviser som finns i hörnen och kar-tuschen över ingången? Vill man veta när flyglarna byggdes går det bra att öva på de romerska siffror som finns angivna på fasaderna MDCCCLXX.

Nu är det verkligen inte alla som gör nya upptäckter varje dag. På kansliet finns det personer med tränade ögon som skickligt håller kontroll på huset, dess väggar och inventarier. Ögon som snabbt upptäcker nattens klotter på fasaderna, skador och slitage på våra möbler och annat trasigt som behöver åtgärdas. Hur skulle riddarhussekreteraren, med det otränade ögat, klara sig utan denna hjälp? Hur skulle Riddarhuset se ut om det inte fanns resurser till det ständiga underhållet?

För att Riddarhuset ska förbli Stockholms juvelsmycke fordras mycken vård, men så är hon också synnerligen vacker sina 373 år till trots. Det ser och njuter mina otränade ögon av varje dag.

Nu har jag lärt mig vad devisen på södra fasaden betyder; *Genom rådhighet och vishet, genom mod och segrar, efter förfädernas lysande föredöme*, och flyg-larna är byggda 1870.

Ett hus ska leva, annars förfaller det. Riddarhuset lever varje dag i allra högsta grad. Välkommen hit för att se efter själv. Det är ju alla ättemedlemmars hemvist i huvudstaden.

Carl-Gustaf Åkerhielm af Margrethelund, riddarhussekreterare

FOTO: HÅKAN LIND.

Sjöö slott

Praktbygge från stormaktstiden

SJÖÖ SLOTT I Uppland är ett minne både över en adlig person och över en epok i svensk historia. Av slott från stormaktstiden är Sjöö ett ovanligt välbevarat exempel. Få slott kan uppvisa en så stor likhet med kopparsticket i praktverket *Suecia Antiqua et Hodierna*. Det är ett påkostat stormaktsbygge och var på sin tid ytterst modernt, starkt inspirerat av Palladios arkitektur, med flyglar och torn, stora salar och stuckaturtak.

Byggherre var Johan Gabriel Stenbock till vars släkt säteriet hade tillhört sedan början av 1600-talet. Johan Gabriel Stenbock hade snabbt kommit upp sig hos drottning Kristina och senare hos både änkedrottning Hedvig Eleonora och Karl XI. Han visade sig omtyckt och duglig hos alla och blev en av tidens mer inflytelserika riksråd. År 1670 inledde han bygget av Sjöö slott. Tanken var

att skapa ett representativt lantslott som komplement till familjen Stenbocks stadspalats på Riddarholmen i Stockholm. Nicodemus Tessin d.ä. presenterade ritningarna men den ständigt upptagne Tessin överlät senare arbetet på sin medarbetare Mathias Spieler. Stenbock visade stort intresse i bygandet och hade ofta synpunkter på utförandet. 1679 kunde arbetet avslutas, bara ett år innan Karl XI:s reduktion som kom att slå hårt mot högadeln dit även Stenbock räknades. Värst drabbades Magnus Gabriel De la Gardie medan Stenbock kom lindrigt undan och fick behålla såväl sin post som riksråd

Sjöö slott byggdes under den svenska stormaktstiden och har inte förändrats mycket sedan dess.

En rak allé från sjön, kantad av fem flygelpar, leder upp till slottsbyggnaden.

som sitt nybyggda Sjöö och andra egendomar i Uppland.

Johan Gabriel Stenbock dog ogift 1705 som en av Sveriges rikaste män. Sjöö gick då i bakarv till Magnus Julius De la Gardie som var gift med Stenbocks systers sondotter Hedvig Catharina Lillie. År 1813 inköptes Sjöö av familjen Banér och har därefter fortsatt i släktens ägo. Köpet möjliggjordes genom försäljningen av godset Djursholm, som tillhört Banér sedan 1500-talets början.

I dag bor friherre Carl Banér, hustrun Veronica och sonen Carl-Adam i en våning i slottet.

– Mina föräldrar flyttade in på slottet på 1950-talets slut. Arkitekt Ivar Tengbom gjorde dessförinnan vissa moderniseringar som till exempel att bygga in entréns öppna loggia med glasväggar för att förbättra inom-

På kornischen i ett av tornrummen syns byggherren Johan Gabriel Stenbocks monogram. Allt är skickligt målat för att skapa en tredimensionell effekt med skuggningar.

husklimatet. Tidigare användes huvudbyggnaden endast sommartid medan ena flygeln utgjorde själva bostaden, berättar Carl Banér.

Sjöo är ett av landets större lantbruk och sysselsätter tolv fast anställda, några fler under säsongstid. Spannmål ger den huvudsakliga inkomsten, men även skog och ett sextiototal bostäder genererar intäkter. Djurbesättningen består av värphöns och fyra nya hälsingefår.

– Fåren är fortfarande på försöksstadiet men deras förmåga att hålla landskapet

öppet gör att det kan blir fler i framtiden, sier Carl Banér.

Att bo i ett stort slott innebär ett omfattande ansvar med stora utgifter för både renovering och värmeförsörjning. Ett exempel är renoveringen av de 2 000 kvadratmeter stora taken åren 2003–2005. Sjutton ton koppar gick åt för att lägga nya kopparkoppar. Taken var ursprungligen klädda med koppar och spån, men blev på 1700-talet täckta med järnplåt som sedan rostade sönder. Carl Banér berättar vidare om uppvärmningen av slott, bostäder och ekonomibyggnader och som består av en halmeldad panncentral som förbrukar 600 ton halm per år.

– Halm är ju en biprodukt från spannmålsodlingen och ett utmärkt alternativ till olja. Ungefär fyra kilo halm motsvarar en liter olja, förklarar Carl Banér.

I dag är Sjöö slott till vissa delar inrett medan andra salar står tomma. Paradvåningen överst i slottet har i princip varit oanvänd sedan 1800-talet. Matsalen, som under en tid tjänade som sädsmagasin trots att där finns ett vackert tak av den kände stuckatören Carlo Carove, är numera restaurerad. Rummen inreds och restaureras allteftersom, men inte förhastat utan efter väl övervägda ställningstaganden. Nya inredningsdetaljer köps in när det finns möjlighet som till exempel porträttet av Johan Gabriel Stenbock från 1678 målat av David Klöcker Ehrenstrahl. Det införskaffades för några år sedan på auktion och visade sig passa perfekt där det nu hänger ovanför en öppen spis.

Av övriga porträtt hänger flera tidigare på Djursholms slott, säger Carl Banér och börjar kunnigt berätta om släktingarna på målningarna. Gustav Banér blev halshuggen i Linköpings blodbad år 1600 och på hans porträtt syns det berömda Banérsmcket som i dag finns på Nordiska museet. Smycket var en gåva från hans hustru Kristina Sture, som är avbildad på ett annat porträtt. Kristina fick även se sin far Svante Sture, riksmarsk och en av Sveriges förste grevar, samt två bröder avrättade i samband med Sturemorden i Uppsala 1567. Som åhörare slås man av att ätten Banér har en historia långt före Sjöö slott – men det är en annan historia. ☞

Fredrik Styrfält, riddarhusintendent med fil.kand. i konst- och arkitekturhistoria

FOTO: FREDRIK STYRFÄLT.

Bostadsvåningens hall på första våningen. Över den öppna spisen hänger ett porträtt av Johan Gabriel Stenbock målat av David Klöcker Ehrenstrahl 1678.

Miljövänlig slottsbonde

Peter von Braun intervjuas av Magdalena Ribbing

– PETER, SVARAR HAN i telefonen.

Han kunde på traditionellt sätt ha sagt hela sitt namn: Peter von Braun. Men i företags- och jordbrukarvärlden kan ett von vara en hämmande faktor. Hans far kunde ibland av taktiska skäl säga enbart Braun, berättar han.

Själv säger Peter von Braun även sitt korrekta von när han använder hela namnet – som han är stolt över, förklarar han:

– Det är ingenting jag gömmer. Släktens historia finns där. Namnet har inte varit en fördel men inte heller en nackdel.

Född år 1959 växte han upp på Mostorps slott i den lilla tätorten Getinge utanför Halmstad. Där kände de flesta till varandra och ett så tydligt adligt namn som von Braun stack ut, särskilt som det förknippades med traktens enda slott.

– Jag har alltid känt att jag har varit lite annorlunda på grund av slottet och namnet. När jag var yngre var det lite jobbigt i ett så homogent samhälle som Getinge, men i dag är det lättare. Numera är det inte så märkvärdigt att heta något avvikande.

SEN INTRODUKTION

Den von Braunska ätteberättelsen är ovanlig. Peter von Braun har väl reda på den. Ursprunget är rådsherren Joachim Braun i Stralsund, död 1606. Tillsammans med två bröder och ytterligare en släkting upphöjdes han till namnet von Braun i tysk-romersk riksadlig värdighet i Prag av kejsaren Rudolf II som helst vistades på kungaborgen i Prag. Joachims sonsons son var sekreterare hos Nils Bielke, generalguvernör i Pommern som var under svenskt styre, och adlades i Sverige 1690, men introducerades inte på Riddarhuset. Däremot tog ätten år 1806 introduktion på en svensk riddarhusfilial skapad av Gustav IV Adolf för svenska Pommern och Rügen i Greifswald, vilket år 1815 såldes av Sverige till Preussen. Sedan den

Närodlat och ekologiskt är Peter von Brauns filosofi och det präglar verksamheten på Mostorps gård.

FOTO: PRIVAT.

sjätte november år 1967 finns adliga ätten von Braun nr 2347 äntligen i det svenska Riddarhuset efter beviljad ansökan till Kungl. Maj:t om »återställande av försutten tid för introduktion».

Egendomen Mostorp i Getinge, Halland, har rejäla anor även den. Första gången Mostorp nämns är 1566, men då fanns inte det nuvarande slottet.

Peter von Brauns farfars morfar Ludvig von Segebaden köpte ett stycke av Mostorps by år 1854. Han var en duktig lantbrukare och affärsman och efterhand köpte han upp de andra gårdarna i Mostorps by och bildade Mostorps gods. Därmed blev Mostorp mot slutet av 1800-talet en av Hallands största gårdar. Ludvig von Segebaden ville på tidens sätt bo ståndsmässigt vilket innebar i en stor byggnad. Alltså skapades ett slott, ritat av en dansk arkitekt, Thorvald Bindsböll. Det ser ut som i en saga, två torn, fasad i grovhuggen granit, rödmålade fönsterbågar, trädgård med stenpartier, fontäner, fornninnespark.

Den gamla huvudbyggnaden från 1800-talets början finns ännu kvar och används som bostad.

Ludvig von Segebadens dotter Ester gifte sig med Rolf von Braun och fick Mostorp av sin far 1893. Sonen Baltzar von Braun övertog gården 1960, och efter honom gick det till nuvarande ägaren sonen Peter. Han har skämtsamt kallat sig verkställande dräng men det är inte bara som sådan han fungerar, det får man snabbt klart för sig när han berättar om sin vardag. Sedan han var liten har han vetat att han skulle få gården:

– Jag har sedan fyra-femårsåldern alltid varit med min far i arbetet, traktorn, djuren. Det var aldrig mina systrar, ingen av dem hade samma intresse som jag för gårdens verksamhet. Mina egna tre barn har fått vara med mig ganska mycket i arbetet med gården, och sonen tycker att det är roligast. Men jag tänker förstås inte förmå honom att ta över, det måste vara frivilligt!

För Peter von Braun är Mostorp ett arv som han förvaltar till nästa generation. Har han aldrig tvekat om att fortsätta? Svaret kommer eftertänksamt:

– Jo, någon gång när det har varit besvärligt har tanken flugit genom huvudet att jag skulle sälja Mostorp. Men innerst inne vet jag att det inte skulle komma på fråga. Det hör ihop med familjen, jag är för mycket en del av detta för att kunna göra mig av med det. Svårt att förklara! Mina barn förstår det men jag har vänner som inte kan begripa att man kan vara så starkt förknippad med sin historia att ägandet inte kan ändras.

Branschen är inte jättelätt, som han säger, och tillstår att ibland blir han trött på allt ihop. Det är all byråkrati som väger tyngst:

– Men har man satt igång så får man fortsätta. Jag är nog ganska uthållig. Man trodde kanske att Alliansen skulle underlätta – förr gällde förenklade regler för små företag, men nu är det samma regelkrångel för alla företag,

stora som små. En del är berättigat, mycket är det inte, men allting ska skötas enligt EU-regler för bidragens skull. Jordbruksverket, kommunen, länsstyrelsen, livsmedelsverket kontrollerar vår verksamhet och byråkratin blir bara mer omfattande för varje år som går. Sådan tillsyn tar massor av tid och tar bort en del av det roliga.

BUFFLAR OCH GÅRDSBUTIK

Sonen Adrian som liksom sin far även har förnamnet Baltzar, går ut gymnasiet nästa år. Inte osannolikt följer han sin fars utbildningsväg, lantmästarlinjen på Alnarp. När Peter von Braun var klar med den utbildningen 1987 hade Mostorp ingen djurhållning, enbart spannmål.

– Jag tog över 1988 och köpte femtio kor. Nu har vi tusen djur – som känner igen mig när jag har arbetskläder. Men kommer jag i finkläder vet de inte vem jag är. Vi har bufflar också, jag köpte dem som en del till vår gårdsbutik där vi hade 60 000 besökare förra året.

Bufflarna har sin egen historia. Peter von Brauns morfar utvandrade från Sjöbo som ung utbildad elektroingenjör. Han var lite av äventyrare säger hans dotterson:

– Morfar valde att flytta till norra Argentina, Misiones, en svenskkoloni, och fann en tysk fru. Deras dotter Anna var alltså född argentinska och kom till Sverige för att hälsa

Mostorps slott utanför Halmstad, ett sagoslott i grovhuggen granit, blev byggnadsminne år 2002.

FOTO: EVA-LENA JOHNSON.

på släkten – då hittade hon och min far varandra. Jag var i Argentina som 23-åring och också i Nya Zeeland och Kanada. Så det blev naturligt med bufflarna. De drar massor av folk till gården, och det är bra för affärerna! Nu har vi tjugotre av dem kvar, och slaktar några om året.

Mostorp säljer produkter med hög kvalitet, både kött och charkuterier, till butikerna i Halland, därtill mycket i den egna gårdsbutiken och en egen butik i Halmstad. Tjugotvå anställda arbetar med Mostorps verksamhet och Peter von Braun tycker att det är bra att ha kontroll från början, från kornas mat till den färdiga produkten som säljs till kunden:

– På gården odlar vi allt foder till korna: gräs, vete och åkerbönor. Det känns bra att odla allt som korna ska äta och slippa exempelvis importerad soja med tveksam klimatpåverkan från andra sidan jordklotet. Korna tycker att det vi odlar är gott, och det ger oss bättre ekonomi. Vår röda träd är närodlat och ekologiskt. Vi har nytta också av den rådande mattrenden med alla kockprogram och böcker. I familjen äter vi kött en eller två dagar i veckan. Min hustru som är läkare är mycket matintresserad och noga med vad man äter.

– Det roliga är att vi har fått sådant gen-

svar, att så många kommer och handlar av oss, och tycker om det. Jag är själv i butikerna emellanåt, står och pratar med kunderna. Här finns också grönsaker och frukt, ost från ekologiska lokala gårdsmejerier och från ett på Jylland.

LÄTTBOTT SLOTT

Mostorps slott har tusen kvadratmeter på de möblerade två våningarna. Tredje våningen på trehundra kvadratmeter byggdes för tjänstefolket och är oanvänd.

– Det är ett praktiskt slott jämfört med en del andra större slott, behändigt kan man säga. Här är lätt att bo. Hela huset är uppvärmt, men vi använder huvudsakligen sex rum. Men när det är fest tas allt i anspråk! Mostorps slott blev byggnadsminne 2002. Möblemanget är inte enbart gammalt, farfars arv delades med hans två systrar och de möblerna kommer inte tillbaka. Men matsalen är intakt, helt boaserad med Rörstrandskakelugnar och alla möbler kvar. Där sitter fyrtio gäster bekvämt. Vi har haft en del sådana kalas, som när jag fyllde femtio. Det är en förmån och roligt att kunna ha så stora fester!

Lunchdags, och Peter von Braun ska äta sin favoritkorv från gårdsbutiken, en korv stoppad med mycket oxkött.

– Jag steker den och äter med potatismos. ☺

Rättvisan i heraldiken

ÅR 2014 FYLLER Svea hovrätt 400 år. Redan under det första verksamhetsåret skaffade hovrätten ett eget vapen, som då användes i hovrättens sigill och som fortfarande används. Skölden är kluven, med ett svärd i det ena fältet och en balansvåg i det andra. Det är alltså fråga om Justitias attribut, svärdet för maktutövningen, vågen för rättvisan.

Den enda symboliskt viktiga ändring som har gjorts i skölden under hovrättens 400-åriga historia är att balansvågens position har ändrats. Detta skedde år 1818. Fram till dess var vågen i obalans, därefter har den varit i balans. Skillnaden anknyter till olika former av rättvisa. En våg i obalans kan stå för ståndssamhällets rättvisebegrepp, där olika grupper i samhället behandlades olika. En våg i balans kan stå för likheten inför lagen. Även om det saknas dokument som visar tankarna bakom 1818 års förändring av balansvågens position passar ändringen bra i tiden. Den skedde samma år som Karl XIV Johan blev kung, efter det att 1809 års regeringsform hade antagits och när tankar på att riksdagen inte borde vara indelad i de fyra stånden hade väckts.

Hovrättspresident när balansvågens ställning ändrades var Henning Adolph von Strokirch. Han hade år 1815 blivit friherre, och han hade då som sin andra hjälmprydnad i vapnet lagt till ett svärd, på vars spets en balansvåg vilar. Vågen är i balans. Strokirch hade varit domare i över trettio år när han blev friherre, bland annat ledamot av Högsta domstolen. Han hade alltså haft goda skäl att överväga hur Justitias våg borde återges.

Svärd med balansvåg finns i ytterligare ett antal hjälmprydnader, såsom hos grevliga ätten Falkenberg af Bålby, friherrliga ätten Soop af Limingo och adliga ätten Sylvander. Symbolen syftar genomgående på att den som upphöjts i den högre värdigheten hade domarbakgrund.

År 1634 inrättades Göta hovrätt. Även Göta hovrätt hade från början ett sigill, med en Justitia-figur och med vapen för de pro-

Vapen för friherrliga ätten von Strokirch nr 348.

vinser som ingick i hovrättens jurisdiktion. Hovrättspresidenten Lars Herman Gyllenhaal, som var justitiestatsminister 1843–1844, blev friherre år 1843. I ett fält i skölden lades då till en Justitia-symbol: en sittande kvinna hållande en balanserad våg och ett svärd, med ett lejon vilande bakom sig. Allt av silver i ett fält av purpur. Detta ska symbolisera rättvisan och Göta hovrätt.

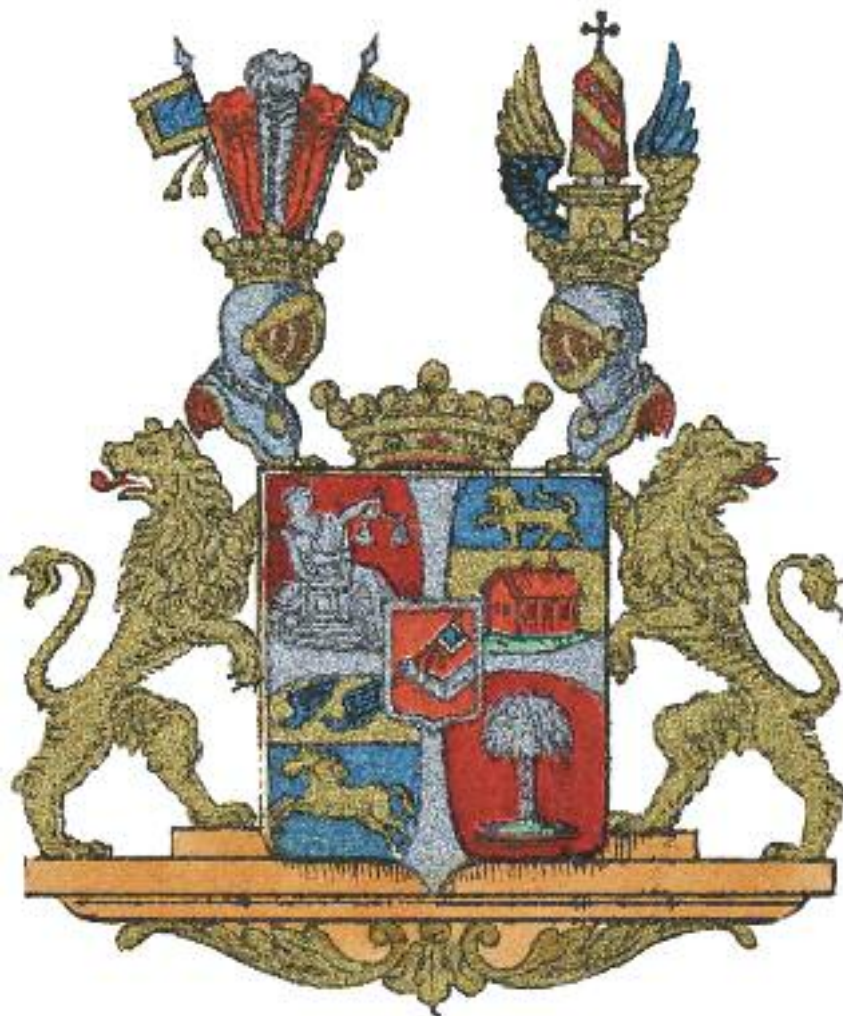
David Nehrman, adlad Ehrenstråle, var professor i svensk och romersk rätt vid Lunds universitet i över 30 år från år 1721. Han var 1700-talets främste rättsvetenskapsman i Sverige.

När han adlades fick han i vapnet en ginstam med ett naturligt öga med strålar, därunder en balansvåg, överlagd med en palmkvist korslagd med ett svärd. Detta var en tid när domaren enligt domareden dömde efter »Guds och Sveriges lag», och ögat kan vara en symbol för Guds lag. Det kan också vara en mer allmän symbol för lagen: »lagens öga» är en metafor för lagens objektivitet, att lagen ser allt lika. Palmkvisten är en gammal rättfärdighetssymbol med bibliskt ursprung, och den har någon gång förekommit tillsammans med svärd och balansvåg som en symbol för Justitia.

Ytterligare rättvisesymboler finns: I friherrliga ätten Lagerfelts vapen finns i ett av fälten ett svärd korslagt med en lagerkvist, åtföljda av två heraldiska biljetter. Detta ska symbolisera de domaresysslor friherren hade förvaltat. Lärdom, som lagern står för, hade säkerligen behövts, och biljetterna står förmodligen för arbetet med inlagorna i målen.

*Här är vår vapenlösa trygghet än,
Vår lag, vår stora skatt i lust i nöd;
Er härskare har lovat vörda den,
Den vädjar till hans stöd.*

Dikten har en verklighetsbakgrund, och verklighetens Wibelius blev senare adlad men tog inte introduktion på Riddarhuset. I hans vapen finns i alla fall som hjälmpryd-

Vapen för friherrliga ätten Gyllenhaal till Härlingstorp nr 396.

Avslutningsvis ska nämnas en viktig symbol för rättskipningen: eden. Domaren måste avlägga en domared, och vittnen avlägger sina eder. Även eden kan förekomma som symbol i ett vapen i form av handen som lägger två eller tre fingrar på Bibeln vid edgång. Landshövdingen Wibelius i Runebergs *Fänrik Ståls sägner* gjorde motstånd, när general Buxhoevden ville förverka gods på ett sätt som stred mot lagen. Han sade i dikten om Sveriges rikes lag:

nad en uppsträckt arm med till edgång upp-
räkta fingrar.

Här har presenterats ett urval vapen där rättvisans symboler förekommer. Det är fråga om en symbolvärld med vissa återkommande drag – svärdet och balansvägen – men också med stora variationer. ☞

Martin Sunnqvist är jur.dr i rättshistoria och hovrättsassessor i Hovrätten över Skåne och Blekinge. I en antologi som publiceras under hösten 2014 bidrar han med en artikel om historien bakom Svea hovrätts vapen och sigill.

Vapen för friherrliga ätten Lagerfelt nr 245.

Vapen för adliga ätten Ehrenstråle nr 1961.

Vapen för ointr. adliga ätten af Wibeli.

FOTO: GÖRAN MÖRNER.

Talande dokument från Höja säteri

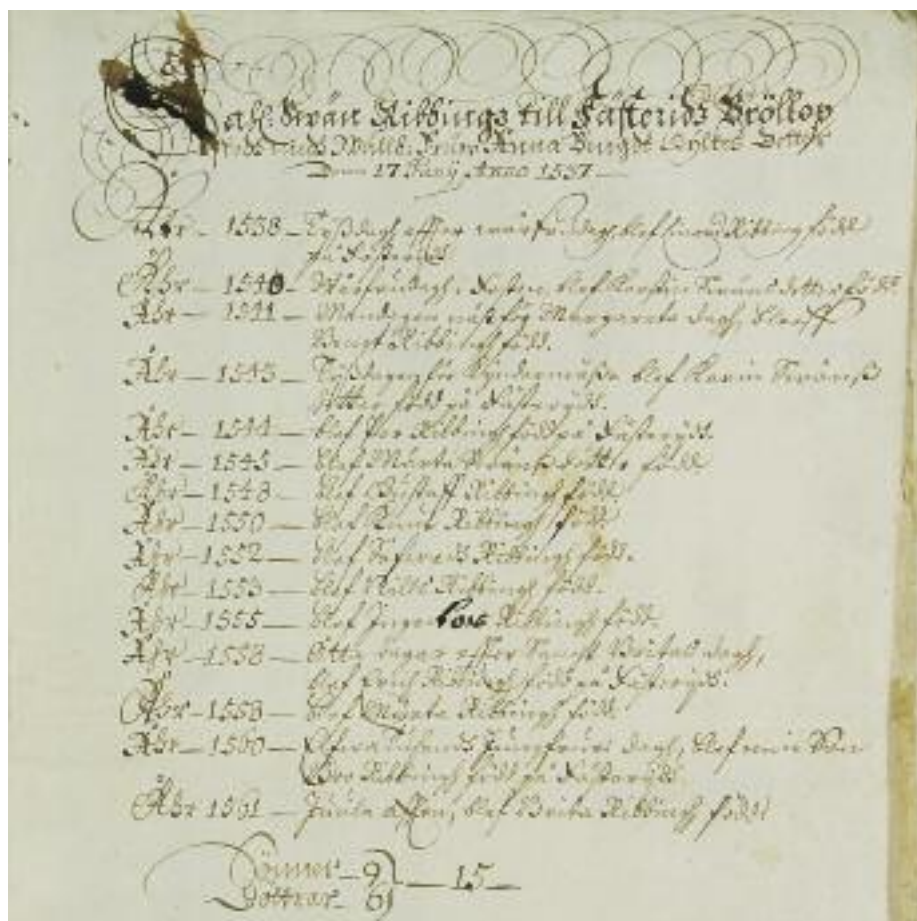
Gårds- och släkthandlingar från fem sekler i digitaliserat arkiv

HÖJA SÄTERI I Gryta socken i sydvästra Uppland var under 236 år i grevliga ätten Spens ägo och under större delen av denna tidsrymd också fideikommiss i släkten. År 1941 fick släkten Kungl. Maj:ts tillstånd att sälja säteriet. I dag äger Gustaf och Anne-Cathrine Adlercreutz gården.

När släkten Spens lämnade Höja efter sitt långa innehav lämnades tre stora lårar med gårds- och släkthandlingar kvar. Längre stod lärarna orörda, men år 1997 ordnades äntligen handlingarna. De omkring tjugo hyllmetrarna dokument låg huller om buller utan någon som helst ordning.

Arkivet omfattar handlingar från 1500-talet och framåt, med tonvikt på perioden 1720 till 1860. Då arkivet till största del består av dokument som rör människors privatliv och verksamhet, har dessa sorterats efter respektive person. Enda undantaget gäller de gårdar som ägts i flera generationer och som genererat arkivmaterial i större mängder, och därför har lagts i särskilda arkivserier.

Höja-arkivet innehåller ett tvärsnitt av officiella redovisningar, inventarier, kvitton och skuldsedlar, militära orderböcker, men också recept och personliga brev, dikter och skrivövningar av barn, samt ett smärre antal bilder.

GAMMAL FRUKTSAM SLÄKT

Ett av de äldsta dokumenten i arkivet torde vara en förteckning från 1560-talet som utvisar vilken fruktsamhet som fanns inom släkten Ribbing. Från 1538 till 1561 föddes inte mindre än nio söner och sex döttrar i ett och samma äktenskap.

Ett annat mycket intressant dokument gällande släkten Ribbing är en redovisning av de äldsta släktförhållandena. Släkttavlan är tyvärr odaterad och mycket svårläst. Den är uppgjord av Rasmus Ludvigsson som var den främste genealogen i 1500-talets Sverige och

flitigt anlitad av kungarna (uppgift av docent Göran Ulväng och Hans Gillingsham).

VARNANDE ORD FRÅN HYRESVÄRDEN

Från den 1 december 1812 finns ett dokument som är undertecknat av lagmannen och greven Carl-Gustaf Spens (1741–1816). Flera paragrafer är riktade till »hemmansbrukare, torpare och inhysesghjon eller hvilken hälst det wara må som derunder njuter beskydd» på hans egendomar Grensholmen,

Från Sven Ribbing och Anna Gylta stammar alla nu levande i ätten Ribbing. Inom äktenskapet föddes femton barn mellan 1538 och 1561 som alla nådde vuxen ålder.

Göstad, Ribbingsholm och Frösvik. Avslutningsvis varnas dessa på det kraftfullaste med följande kärnfulla mening:

Slutligen åtvarnas samtliga underhafwande härigenom alfarligen, att wid äfentyr af Hemmanens och Lägenheternas förlust, utan sturskhet, med flit och trohet de skyldigheter som dem åläggas fullgöra, dem som befallningen

anförtrödd är, med lydnad, aktning och wälvilja bemöta, samt sins emellan lefa i samska och enighet, och derest någon stridighet dem emellan skulle upkomma, endast hos mitt på stället warande Ombud söka förlikning och rättelse; börandes denna Författning, på det okunghet derom ej må förebäras, en gång om året för underhafande upläsas.

KAFFERECEPT OCH NYÅRSHÄLSNING

Ett belysande exempel på gammal god hus-hållning torde vara den mycket utförliga

men odaterade beskrivningen på »Ekollons beredande till Caffé» som också återfinns i Höja-arkivet. Man kan faktiskt med relativ lätthet läsa och tillgodogöra sig receptet. Men man må undra hur ollonkaffe smakar?

I Höja-arkivet återfinns också mer triviala dokument av personlig karaktär såsom en nyårsgratulation till »Högvälborne Herr Grevnen J Spens uppå Nyårs Dagen År 1816». Mottagaren torde vara sedermera härads-hövdingen i Ulleråkers, Hagunda, Vaxala, Bälunge, Rasbo och Lagunda häraders dom-sagor i Uppland, juris doktor Jacob Melker Spens (1791–1849).

STARKT TILL HUSBEHOV

Husbehovsbränning var under äldre tider mycket vanligt förekommande på såväl större som mindre gårdar. Den svenska lagstiftningen gällande framställning av brännvin har varierat mellan olika perioder. I den första egentliga brännvinsförordningen från år 1741 skildes på husbehovs-bränning och »salubränning», det vill säga kommersiell brännvinsframställning. Antalet husbehovspannor i bruk i Sverige upp-gick i början av 1830-talet till över 170 000. Att man producerade en hel del på Sahl-necka i slutet av 1822 och i början av 1823 framgår av en välskriven sammanställning. Inte mindre än 9 228 liter brännvin destille-rades fram av gårdens blandsäd. Det må ha varit glada dagar det ... ☞

Sven-Henrik Spens

REFERENSER

Docent Göran Ulväng, *Grevarna Spens arkiv på Höja: ett gårds- och släktarkiv från fyra sekel*, i *Personhistorisk tidskrift*, 2007 (103):2, sidorna 201–210.

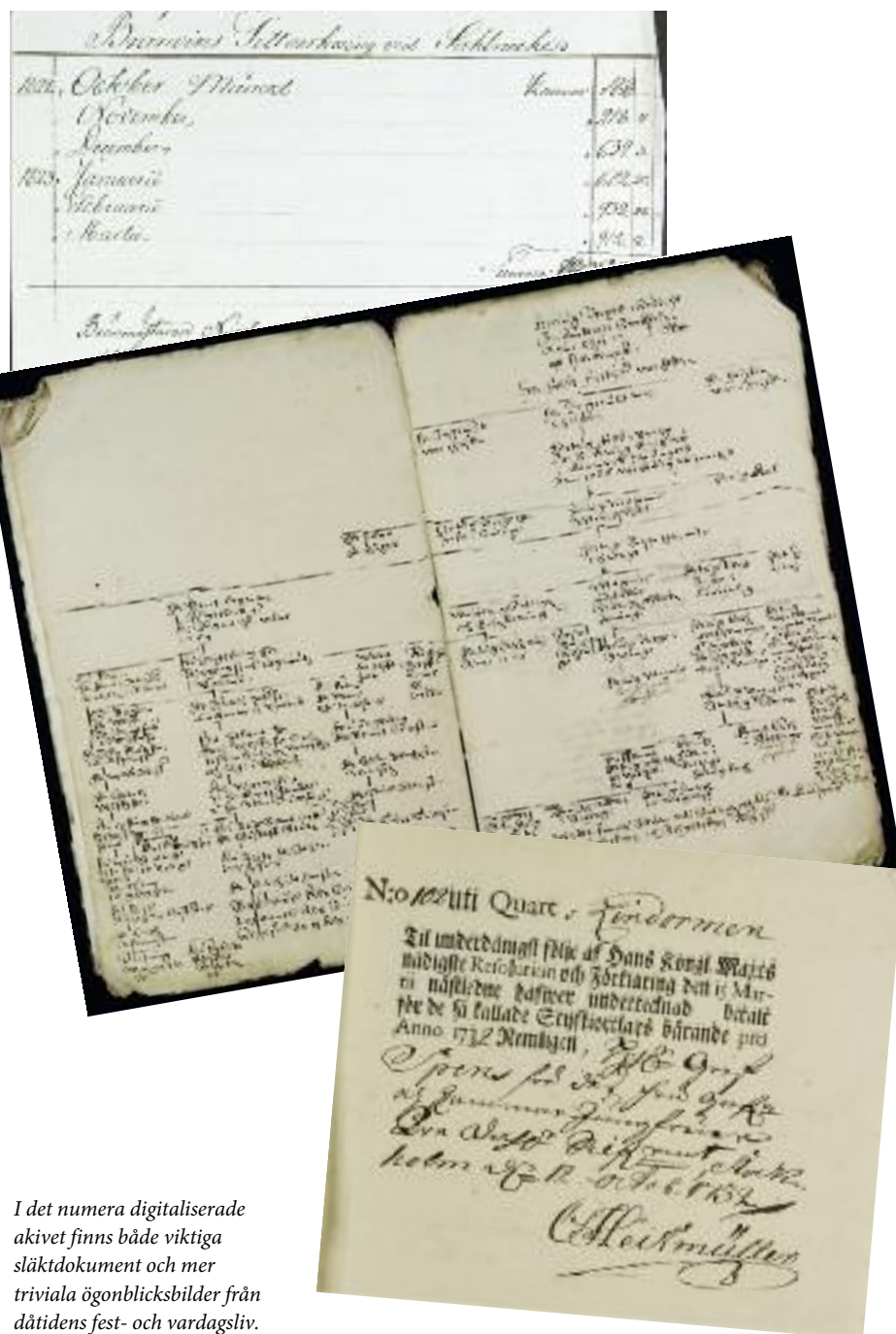
DIGITALISERING AV SLÄKTARKIV

Släktföreningen för grevliga ätten Spens beslöt 2013 att Höja-arkivet skulle digitaliseras och avsatte medel för detta. Projektet har också fått kulturstöd från Riddarhuset. Sammanhållande för digitaliseringsprojektet har varit släkt-föreningens ordförande.

Kontakt togs med firmen ArkivDigi-tal som lämnade en förmånlig offert. Ett avtal ingicks och hösten 2013 inleddes själva digitaliseringen. Docent Göran Ulväng har stött projektet genom utför-liga anvisningar om vilka delar av Höja-arkivet som i första hand borde digitali-seras och vad som inte lämpade sig för fotografering.

Digitaliseringen har skett med avan-cerade kameror med mycket hög upp-lösning. Bilderna indexerades med NAD-kod för respektive arkivbildare samt volymbeteckning följt av bildnummer och i förekommande fall paginering.

Höja-arkivet finns nu tillgängligt på www.arkivdigital.se för släktingar, fors-kare och andra intresserade.

I det numera digitaliserade arkivet finns både viktiga släktdokument och mer triviala ögonblicksbilder från dåtidens fest- och vardagsliv.

Drömbostad i centrala Stockholm

Jan von Oelreich på rundvandring i sitt barndomshem

CHARLES-EMILE VON OELREICH var den siste riddarhussekreteraren som erbjöds tjänstebostad på Riddarhuset. Tanken kittlar, hur var det egentligen att bo på Riddarhuset och såg det likadant ut då som nu? Jan von Oelreich kan berätta. Han var den ende sonen i familjen med fyra barn, och han var två år när han flyttade in på Riddarhuset 1935. År 1952 flyttade familjen till Hellby gård vid Arboga efter sjutton år på Riddarhuset.

Jan von Oelreich gick i Storkyrkans folkskola och boendet på Riddarhuset var något väsentligt annorlunda jämfört med klasskamraternas betydligt enklare inkvarteringar. Man kan tro att de gärna kom till Riddarhuset för att leka. Otaliga var de äventyrliga strapatserna i det stora huset. Jan lärde sig att cykla i den stora entrén, Stenhallen, och kommer ihåg hur han och systrarna åkte kana nerför Riddarhustrapporna på de mörkläggningskivor man hade för fönstren under krigstiden.

HELT ANNORLUNDA NUMERA

När Jan nu går runt i sitt gamla barndomshem återkommer han till att han tycker att det har blivit »kyffigt», vilket inte tillhör den vanligaste kommentaren om Riddarhusets interiör. Bakom kulisserna, i de utrymmen som besökare sällan ser, finns ett flertal nyuppsatta väggar och små rum med funktioner som kylrum, elrum, serverrum och ventilationsrum.

– De här väggarna fanns inte när jag var ung, konstaterar Jan von Oelreich när vi går förbi hans gamla pojkrum på mezzaninvåningen mellan köket på bottenplan och kanslivåningen en trappa upp. I dag ligger restaurangpersonalens omklädningsrum med toalett och dusch där.

Längst upp i huset låg den stora vinden

Storasyster Anne-Charlotte, lillasyster Catharina och Jan på Riddarhustrappan på 1930-talet.

Familjen von Oelreich var den sista som bodde i Riddarhusets tjänstevåning.

FOTO: PRIVAT.

som både skrämde och fascinerade familjens barn. De smet upp dit, trots att de inte fick. I dag finns där tre tjänsterum för kansliets anställda samt ett bibliotek.

– Det här var som ett stort hav av vind när jag var barn, utbrister Jan.

Han verkar lite besviken över att den vidöppna vinden inte längre finns kvar, även om han säger att de nya rummen är fina.

SVAMPODLING I KÄLLAREN

Jan kommer ihåg det snälla paret Gustafsson som bodde i portvaktens bostad, i det som numera är kanslipersonalens kök och matrum samt i riddarhuskanslistens arbetsrum. I biblioteket arbetade Disa Pählman

med räkenskaperna och Arne Hierta förvaldade fastighetsbeståndet som Riddarhuset hade på den tiden, minns Jan. Riddarhussekreterarens rum, biblioteket och det blå rummet med vapenporcelain och sigillstampar längs väggarna ser likadana ut i dag som när han var ung. Däremot har mycket förändrats en trappa ner. I det som i dag kallas Sällskapsvåningen låg själva tjänstebostaden. Innanför dörren som leder direkt in till det första salongsrummet fanns ett avlångt kapprum med gästtoalett. Den öppna spisen i den andra salongen tillkom på Charles-Emiles initiativ.

I det mindre sällskapsrummet som vetter mot flyglarna låg ett sovrum och sedan ytterligare två sovrum i fil där restaurangköket numera är beläget.

Från köksentrén leder en trappa ner i källaren. En tidigare riddarhussekreterare odlade champinjoner där på sin tid, en historia som spred sig över stan och det var många som frågade Jan om det var hans far som odlade svamp i källaren. I dag är källaren inredd dels med toppmoderna arkivkassuner, dels med en ombonad liten möteslokal till släktföreningarnas förfogande.

FÖRÄNDRAD FUNKTION

På den tiden användes inte Riddarhuset på samma sätt som i dag. Det fanns ingen festvåning och ingen daglig visningstimme, inga konsertkvällar och knappt några andra publika evenemang. Det gick förvisso att boka in möten och visningar för vissa grupper, men dessa var få. Johanniterna kom ibland, minns Jan, och de liksom Vitterhetsakademien hade då som nu sina årsmöten på Riddarhuset. Annars var det egentligen bara Riddarhusdirektionen som sammanträdde i Lantmarskalkssalen. Ja, och så adelsmöten var tredje år, förstås.

Mötesbordet för direktionens sammanträden på stadig plats mitt i Lantmarskalkssalen. På den tiden hade Riddarhuset ingen festvåningsverksamhet. FOTO: PRIVAT.

– Det var inte så många som deltog på adelsmötena då och man kände igen flera av de gamla herrarna. Numera är deltagarantalet stort, en glädjande utveckling, säger Jan von Oelreich.

Som liten brukade han och hans kamrater smita upp på den läktare som då fanns i Riddarhussalen, för att titta på adelsmötena. Han kommer ihåg att pappan brukade sitta där, längst fram, »fin som sjutton» i jackett och redovisa verksamheten inför de samlade adelsmännen.

– Som barn insåg vi nog inte hur vackert det var på Riddarhuset, men vi förstod att det var historiskt intressant.

CITAT GAV BRA BETYG

En del historik smittade av sig. Jan von Oelreich lärde sig att Arte et Marte som motto

Inredningen i tjänstevåningen bestod av familjen von Oelreichs privata möblemang och tavlor.

FOTO: PRIVAT.

Charles-Emile von Oelreich i kammarherreuniform. Jan minns hur hans far gick klädd så upp för Storkyrkobrinken på väg från Riddarhuset till slottet. FOTO: PRIVAT.

kan läsas »genom fredlig id och krigisk bragd». Han kan ännu citera lantmarskalen Gustaf Lagerbjelkes slutord i dennes berömda tal vid den sista ständsriksdagen: »Lagar kunna ändras, rättigheter kunna upphöra, men kvar stå plikterna mot fäderneslandet, och bliva dessa plikter väl upp-

Jan von Oelreich, framför den öppna spis som hans far lät installera i familjens tjänstebostad, numera Riddarhusets sällskapsvåning.

FOTO: FREDRIK STYRFÄLT.

fyllda, föga bekymrar det den sanna adeln, var uti samhället dess plats ställes». Dessa förvärvade kunskaper bidrog möjligen till att Jan von Oelreich fick ett högt betyg i historia. Det kanske även hjälpte till att historieläraren och klassen på Solbacka internatskola blev inbjudna till Riddarhuset på studiebesök, avslöjar Jan.

Han har bara positiva minnen från Riddarhuset.

– Det var stort och härligt att bo här, utbrister han glatt. Han återvänder gärna,

när det är adelsmöten eller som i augusti när ett barnbarn ska fira sin konfirmation.

– Det har blivit en tradition när barnbarnen konfirmeras. Då bjuder vi in till lunch här i mitt gamla barndomshem.

Louise Ribbing

Svensk hedersvärja
ca 1830.
Såld för 210.000,-

PROBUS

AUKTIONER

Nu söker vi
Antika Vapen & Ordnar
för kommande auktioner.

www.probusauktioner.se

Rysk S:t Vladimir
orden.
Såld för 320.000,-

Svenska Adelsförbundet

Hundra år i Riddarhusets tjänst

SVENSKA ADELSFÖRBUNDET ÄR en ideell förening för kvinnor och män som tillhör de på Riddarhuset introducerade ätterna. Adelsförbundet är förenat med föreningen Svenska Adelsförbundets Blomster- och Hyllningsfond. Föreningarna hanterar en stor hjälpverksamhet och delar årligen ut cirka 700 000 kronor till behövande. Denna möjlighet till ekonomiskt stöd ges även till medlemmar i den ointroducerade och den utländska adeln.

Föreningens föregångare, Adelns Diskussionsklubb, startade redan 1902. Den var en reaktion mot det delvis bristande engagemang och intresse för Riddarhuset som uppstod efter ständsriksdagens upphörande 1866. Allt färre kom till adelsmötena och Riddarhuspalatset förföll alltmer. En av paradržågorna för Adelns Diskussionsklubb var önskemål om adelsmöte varje år, något som aldrig vann gehör. En annan angelägen fråga var upprustningen av palatset och det är till stor del dessa drivande krafter för tjänst att Riddarhusets interiör i början av 1900-talet rustades upp, med bland andra Isak Gustaf Clason som arkitekt.

Tanken med föreningen var, då som nu, att stärka samhörigheten inom adeln och värna dess gemensamma angelägenheter. Sällskapet fortsatte att utvecklas och fick 1914 en fastare form samt bytte namn till Svenska Adelsförbundet. Föreningen gav ut tidskriften *Arte et Marte* som sedermera slogs ihop med *Meddelanden från Riddarhuset* och som är den tidskrift som finns än i dag.

Under 1920-talet ökade antalet medlemmar. Förbundet hade då klubblokaler i centrala Stockholm, ordnade stora fracktillställningar och hade en egen jaktklubb.

I mitten av 1920-talet hade förbundet 250 medlemmar och vid denna tidpunkt uppkom idén om en hjälpverksamhet. Små donationer började tillföras Adelsförbundet och ett pensionärshem startades i Saltsjöbaden. Hemmets driftskostnader blev emellertid allt för höga och det lades ner. I stället tillfördes medel till byggandet av det seniorboende i

Ordförande Gustaf Lagerbjelke har varit med i Adelsförbundets styrelse sedan 1970-talet.

FOTO: FREDRIK STYRFÄLT.

På 1920-talet tillkom Svenska Adelsförbundets medlemsmärke, som godkänts av riksheraldikern. Det är numera Adelsförbundets hederstecken.

Nockeby som drivs av Sällskapet Vänner till Pauvres Honteux. I gengäld fick Adelsförbundet ett antal lägenheter att förfoga över. Dessa har adelns medlemmar möjlighet att söka till enligt vissa köregler.

Ordförande i Svenska Adelsförbundet är greve Gustaf Lagerbjelke. Han har suttit i styrelsen sedan 1970-talet. Sedan dess, och fram till för några år sedan, har föreningen främst fokuserat på hjälpverksamheten men nu arbetar man aktivt med att stärka sammanhållningen inom adeln och med att underlätta kontakten mellan adliga.

– Det finns många ensamma människor. Det är också viktigt att våra medlemmar får ökat intresse för vårt fina Riddarhus, både som byggnad och som institution, säger Gustaf Lagerbjelke och fortsätter:

– Vi har bland annat en populär årlig tebjudning för våra egna medlemmar och de medlemmar av adeln som fyllt sjuttio år under året. Våra samarrangemang med ungdomsföreningen RAUK och sällskapsföreningen Riddarhussällskapet är också mycket uppskattade.

Hundraårsjubileet firades stort den 24:e april med en guidad visning av Riddarhusets sommarutställning, en mottagning och konsert. Dessutom kommer hundraårsjubileet att uppmärksammas lite extra vid årets tesamkväm i september. Gustaf Lagerbjelkes förhoppning är att jubileumsåret ytterligare ska bidra till att fördjupa sammanhållningen inom adeln, precis som Adelsförbundet verkat för i nu hundra år.

– Om vi ska ha ett levande Riddarhus och på ett bra sätt förvalta de fonder som finns, då är det viktigt att samla en krets med människor som tycker att det här är roligt, som känner en glädje och stolthet över att institutionen finns. Det leder till att fler är beredda på att ta ansvar för Riddarhuset, även i framtiden. ♀ Louise Ribbing

FOTNOT: Föremål med anknytning till Adelsförbundet ställs ut i en monter i Riddarhusets entréhall under jubileumsåret.

Genealogica Varia

Om en återbördad samling av historiska urkunder

FÖRUTOM EN AV världens största samlingar av sköldebrev, äger Riddarhuset många andra historiska originalurkunder av högsta dignitet. Adelsmötet 1983 beslöt att ett trettiotal av dessa av säkerhetsskäl skulle deponeras på Riksarkivet. Inrättandet av Riddarhusets nya arkiv föranledde dock riddarhusdirektionen att i december 2013 häva depositionen. Efter 30 års exil är urkunderna nu åter på Riddarhuset, där de hör hemma.

Samlingen utgörs främst av adliga privilegier, privilegiebekräftelser och handlingar rörande tillkomsten av Riddarhuset, både som institution och byggnad. De sträcker sig tidsmässigt från Johan III:s adelsprivilegier från 1569, där den goda bördens kom att hävda sig gentemot rusttjänstens prestationsbaserade system, till Gustav III:s kompromiss med högadeln 1785 gällande en eventuell introduktion av furstar på Riddarhuset.

KUNGENS OCH ADELNS UPPGÖRELSE

Lejonparten av de återkomna dokumenten härrör från Gustav II Adolfs tid, en dynamisk period i den svenska adelns historia. Bland urkunderna finns Gustav II Adolfs *Konungaförsäkran*. Den var en högadelns kraftmätning och triumf över kungamakten. Vid Karl IX:s död 1611 stod landet utan kung och en förmyndarregering skulle ta vid. Trovarvingen Gustav Adolf var sjutton år gammal och ställdes inför två alternativ. Det ena var att förbli omyndig under förmyndarregeringen och tillträda halva regeringsmakten på artonårsdagen och återstoden av makten sex år senare. Det andra var att godkänna en konungaförsäkran dikterad av högadeln och därmed förklarar myndig i förtid. Gustav Adolf valde att godkänna denna konungaförsäkran, som blev grunden till den svenska ämbetsstaten och ett uppsving för adelns politiska ställning. Bakom låg den blivande rikskanslern Axel Oxenstierna, från vilkens hand flera av urkundssamlingens dokument är sprungna. Som politiker och statsorganisatör var han oöverträffad.

Till thett Fempte, Wele wij och lathe beställe och befästie Rickzens höge Embeter, som äre: Drotzet, Marsk, Amiral, Cantzler, Skatmes-tare, och the andre af Rickz Rådth och Cam-merådth, sampt Lagmän, Stådhollere i Landzänderne Och på the förnemblicste Befestninger medh Infödde Suenske Män, af Ridderskapet och Adelen, Såsom och Häredz-höfdinger i lijke måto medh Swenske Män, och hälsth af Adell som ther till tienlige fin-nas kunne, medh laga samtyckio theres som wederbör, effter Suerigis Lagh.

Ur Gustav II Adolfs *Konungaförsäkran*, 1611

En ordnad centralförvaltning, där kungen garanterade att regera med rådets samtycke, uppstod. Oadliga kungatrogna tjänstemän i byråkratin ersattes av kollegier styrda av de fem riksämbetsmännen. Dessa skulle väljas bland »infödde Suenske Män, af Ridderskapet och Adelen» och inte gå att avsätta genom en konungslig nyck. Vidare kom adelns och ständernas roll att förstärkas vid lagstiftning, beskattning och den viktiga utrikespolitiken.

ADELSPRIVILEGIER OCH BEKRÄFTELSER

Adelsmän blev därmed engagerade och involverade i samhällsbygget och intog inte, som lika gärna hade kunnat vara fallet, en passiv roll på sina gods. I gengäld kom monarker att utfärda adelsprivilegier, av vilka ett flertal ingår i den till Riddarhuset återbördade samlingen. Dessa privilegier är ett kontrakt mellan monarken och adeln. I utbyte mot sina statsbärande tjänster garanterades adeln politiska och ekonomiska sär-rättigheter gentemot de övriga stånden, för-måner som tidigare krävde bistånd i krig men som även kom att gälla tjänsteadeln i förvaltningen.

Gustav II Adolfs adelsprivilegier från 1617 kom jämte specifika privilegier – exempelvis angående tullfrihet från 1622 och rusttjänsthållning från 1626 – att bekräftas av påföljande monarker, ibland med ändringar och tillägg. För adeln var det angeläget att dessa

privilegier bekräftades vid varje ny monarks trontillträde och sådana bekräftelser finns i samlingen underskrivna av Kristina, Karl X Gustav, Karl XI och Fredrik I.

INRÄTTANDET AV ETT RIDDARHUS

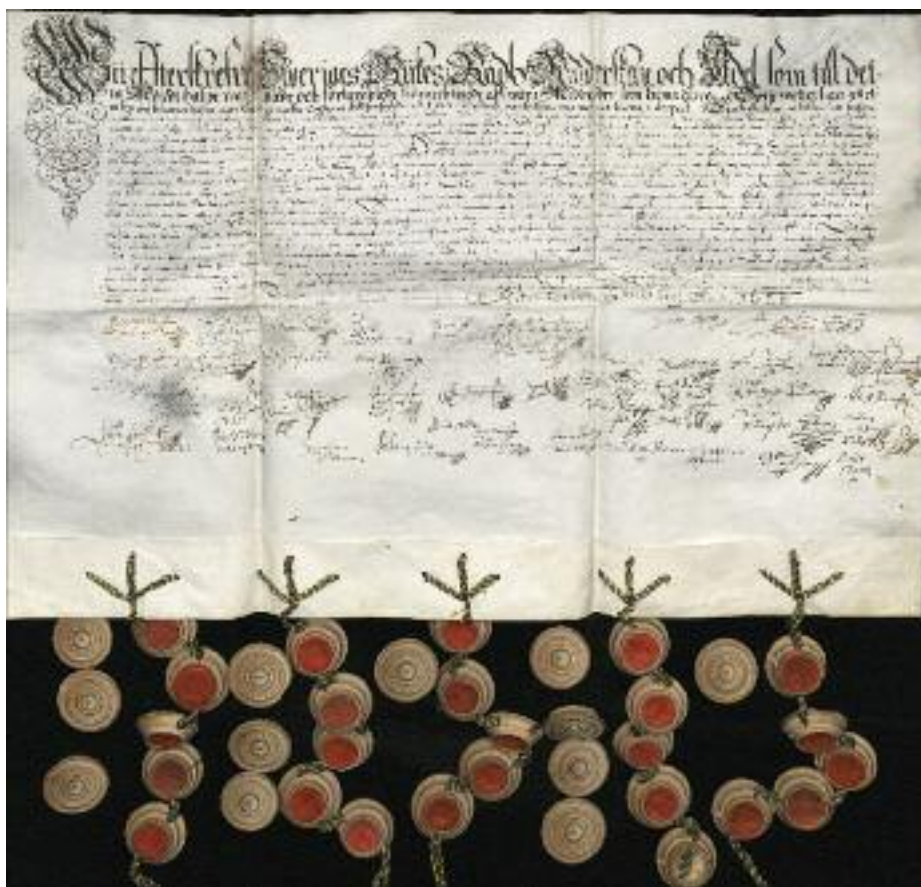
Den växande samlingen av adelsprivilegier krävde en arkivlokal. Privilegiernas fysiska dokument skulle, föreslog Axel Oxenstierna i ett koncept från 1621, skyddas i ett av adeln inköpt hus. Där skulle ett arkivvalv, förslutet med en järndörr med tre lås, finnas. Nyck-larna, menade Oxenstierna, skulle förvaras av vardera riksdrotsen, lantmarskalken i Sve-rige och en tänkt lantmarskalk i Finland. I byggnaden skulle också finnas utrymme för adliga samkväm och bröllop.

att byggia och uprätta uthi denne vår Hufwudhstadh Stockholm ett Ridderhus, der till att förwähra sine Privilegia, hålla dehres Samqwembher, Bröllop och andre Solennite-ter, så och att anrätta där en Schola eller Col-legium för dehres Ungdom ...

Ur *Riddarhusordningens ingress*, 1626

År 1625 hade adeln än mer utvecklats till ett tjänstemannastånd, som behövde organi-sera sig och förutom arkiv och samlings-lokalerna också visa en passande fasad utåt. Den 30 mars samma år signerade närmare femtio adelsmän en *föreningsakt* om byg-gandet av ett riddarhus, med en fastställd pengainsamlingsplan. Det bestämdes då att en enskild ovilja att betala den årliga avgif-ten till riddarhuskassan för husets finansier-ing skulle medföra ett strikt förbud mot att ta del av Riddarhuset, både politiskt och soci-alt, för adelsmannen själv och hans efter-kommande. Aktens upphovsmän ansåg att det var en hederssak att bidra till det gemen-samma.

Året efter tillkom *Riddarhusordningen*. Daterad den 6 juni 1626 och signerad av Gus-tav II Adolf, var den det dokument som regle-rade den introducerade adelns interna orga-nisation. Bördens roll som grundval för

adelskap fastställdes där slutgiltigt. Men för att bli medlem i Riddarhuset och få ta del av den politiska makten krävdes introduktion. Detta var för adelsmannen en kostsam och kravfylld invalsprocess, ett nålsöga som flera gamla frälseläkter vid tiden inte hade möjlighet att passera. Vål invalda indelades ätterna i klasser bestående av högadel, riksrådsätter och obetitlad adel. En vald lantmarskalk skulle leda de kommande riksdagsförhandlingarna och ätterna representeras av sin respektive huvudman. Riddarhusordningen innebar att Ridderskapet och adeln som en fast organiserad korporation och kraft att räkna med var ett faktum.

DONATIONSHANDLING TILL EN ADLIG SKOLA

Kungamakten insåg att adeln behövde utbildas för att kunna behålla sin position. Redan i riddarhusordningens ingress klarlades de långt gångna planerna på en särskild skola, exklusiv för adeln och belägen i Riddarhuset. Detta undervisningsverk inrättades följaktligen år 1626 och blev inledningsvis en framgång. Den sjuåriga skolgången skulle, var tanken, förbereda den adlige ynglingen för

Föreningsakten från den 30 mars 1625 är det svenska riddarhusets första officiella dokument. Året efter inköptes en tomt invid Sankta Gertruds gillestuga. Kungen skänkte samma år en angränsande tomt till adeln.

FOTO: JAN ANDERSSON, RIKSARKIVET.

en karriär i rikets toppskikt. Sedermera biskopen Johannes Matthiae Gothus utsågs till professor och rektor och en av skolans tillskyndare, riksrådet Johan Skytte, lät inreda rum för undervisningen och ge ut läroböcker. Gustav II Adolf, som ibland åhörde skolans disputationer, utlovade den 24 april 1627 ett årligt anslag ur statsmedlen till detta så kallade Collegium illustre på 2000 daler silvermynt. Resten av kostnaderna togs ur riddarhuskassan.

För skolans elever skedde inträdet i Collegium illustre vid sju års ålder. Eleven förväntades dessförinnan i hemmet ha lärt sig kristendomens grunder, diverse latinska ord och sentenser samt stavning. Vål i skolan inleddes och avslutades varje dag med bön och bibelläsning. Däremellan hölls lektioner i såväl klassiska och moderna språk som dialektik, retorik, fysik och matematik. Kroppsövningar var ett viktigt inslag där undervis-

ning i sång, dans och instrument varvades med mer krigisk utbildning i uppställandet av trupper och fäkt- och ridkonst. Bland berömdheter som vistades i skolan återfanns bland lärarna Jöran Olofsson Lilja, sedermera känd som skalden Georg Stiernhielm, och bland eleverna den blivande fältherren Carl Gustaf Wrangel.

Collegium illustre kom att bli kortlivat. År 1629 härjade pesten i Stockholm och adeln lämnade staden. Föreläsningssalarna stod tomma och lärarna åtog sig andra uppdrag. Formellt upplöstes det adliga undervisningsverket tre år senare.

FRÅN DET GAMLA RIDDAR- HUSET TILL DET NYA

Skolan hade sin hemvist i det gamla riddarhuset. En provisorisk byggnad vid nuvarande kvarteret Juno i Gamla stan hade inköpts av adeln, men den befanns efterhand vara oansenlig och otjänlig. Axel Oxenstierna var den främsta drivkraften bakom att låta bygga ett nytt hus och han yttrade i skarpa ordalag till riksrådet apropå adelns dröjsamhet att skrida till verket:

Vij kunne in privato byggia och kåsta på vackra huus, derföre ähr neeligitt, om vij icke byggia in honorem status Nobilitatis [‘till heder för det adliga ståndet’].

Ur Svenska riksrådets protokoll, 1638

Oxenstierna ansåg att det återigen behövde utverkas en extraskatt från adeln för finansieringen. Efter mycket om och men fastställdes slutligen den 27 februari 1638 den handlingsplan som innebar en *bevillning till Riddarhusets byggande*. En lämplig tomt inköptes av rikskanslern själv och uppförandet av dagens riddarhus kunde börja.

Urkunderna är viktiga pusselbitar till Sveriges och dess adels utveckling från 1500-talet till sent 1700-tal. Axel Oxenstiernas dröm om ett riddarhusarkiv, där privilegiehandlingarna kan förvaras säkert bakom lås och bom, förverkligades i en modern tappning hösten 2012. Riddarhusets arkiv är ovärderligt och kan liknas vid en konvex spegel; på en liten yta kan betraktaren överblicka adelns hela tidigmoderna historia. ☞

Oscar Langenskiöld, riddarhusamanuens

FOTNOT: I Riddarhusets sommarutställning »Axel Oxenstierna och Gustav II Adolf» visas delar av den ovan berörda samlingen.

Sök ur fonderna!

Riddarhuset delar årligen ut stipendier och understöd. **Stipendiernas** syfte är att i första hand stödja ungdomars studier på universitets- och högskolenivå. Alla som tillhör Riddarhuset har möjlighet att söka stipendier. Observera att många stipendier förutsätter studier på heltid och under minst ett helt läsår. Man behöver inte ha direkta familjeband till stiftarna eller veta vilken fond man ska söka. Riddarhuset hjälper till att hitta rätt fond.

Understöd kan sökas av de medlemmar som är pensionärer och enligt skattelagstiftningen anses vara behövande. Den som har en pension om cirka 15 000 kronor brutto per månad, ett sparkapital som ej överstiger 50 000 kronor och ett normalt boende i hyres- eller bostadsrätt, mindre villa/rad- eller kedjehus uppmanas att söka understöd.

Ansökningar till stipendier och understöd görs på särskilda blanketter som kan laddas ner via riddarhuset.se eller beställas på tel. 08-723 39 93. Endast nya blanketter gäller. Ansökan ska vara komplett och Riddarhuset tillhanda senast **den 15 oktober 2014**. Utbetalning sker under andra kvartalet påföljande år.

År 2013 delades det ut 16 405 983 kronor till 657 stipendiater. Några duktiga stipendiater som erhållit högre stipendier är:

Peder Gedda, doktorand i ämnet Philosophy Asian Studies vid University British Columbia
Löfvenskjöldska resestipendiefonden

Anna Gyllenswärd, arkitektur- och teknikstudier vid Chalmers tekniska högskola
Hovjunkare J. O. Bergenstiernas testamentsfond

Gustaf Breitholtz, civilingenjörstudier inom väg och vatten vid Lunds tekniska högskola
Hovjunkare J. O. Bergenstiernas testamentsfond

Kristoffer von Stedingk, doktorand i ämnet tumörbiologi vid Lunds universitet
Kammarherre C. J. A. Roos af Hjelmäter fond

Hedvig Bennet, doktorand i ämnet diabetes celiakis vid Lunds universitet. *Fröken Hanna Roos af Hjelmäter testamentsfond*

Oliver Schauman, doktorand i ämnet Clinical Psychology vid Royal Holloway University of London. *Fröken Hanna Roos af Hjelmäter testamentsfond*

Caroline Leijonhufvud, läkarstudier vid Karolinska Institutet. *Fröken Hanna Roos af Hjelmäter testamentsfond*

Välkommen bonus till studerande

Caroline Leijonhufvud, glad stipendiat.

FOTO: LOUISE RIBBING.

EN AV RIDDARHUSETS viktigaste uppgifter är att dela ut stipendier och ekonomiskt stöd från de fonder som Riddarhuset förvaltar.

Caroline Leijonhufvud är en av de duktiga stipendiater som förra året tilldelades ett av Riddarhusets högre stipendier. Hon studerar medicin vid Karolinska Institutet och brinner för både läkaryrket och den medicinska forskningen.

– Min dröm är att kunna kombinera båda delarna i mitt kommande yrkesliv. Som praktiserande läkare kan jag hjälpa människor och med forskningen kan jag bidra till att hjälpa ännu fler.

När Caroline började läsa vid Karolinska Institutet valde hon att gå en forskningsintroducerande kurs för läkarstudenter och fick därigenom delta i ett forskningsprojekt kring cellmedierad immunoterapi, en alternativ cancerbehandling som i folkmun kallas cancervaccin. Nu arbetar hon vidare i projektet som extraanställd vid sidan om läkarstudierna.

– Stipendiet från Riddarhuset bidrar starkt till att jag kan stanna kvar i forskningsprojektet. Det är inte särskilt lönsamt ekonomiskt men väldigt utvecklande och spännande. Hade jag inte fått

stipendiet hade jag inte haft möjlighet att lägga ner den tid jag gör på forskningen. Därför är jag oerhört tacksam och glad för stipendiet, säger hon.

Hösten 2014 åker hon till Washington för att under en termin arbeta inom samma forskningsområde fast på världens största biomedicinska forskningsinstitut, National Institutes of Health (NIH).

Utöver immunologi är hjärtat ett särskilt intresseområde för Caroline.

– Hjärtat är intressant eftersom det är kroppens viktigaste organ. Hjärt- och kärlsjukdom är den vanligaste dödsorsaken och det är ett forskningstätt område där mycket går att göra för att rädda människor med hjärtproblem.

Caroline Leijonhufvud har sökt och fått stipendier från Riddarhuset tidigare under sina studieår och pengarna har alltid utgjort en välkommen bonus till studentkassan. Hon hoppas att alla som studerar tar tillfället i akt och söker stipendier. Det är inte alls svårt och man måste inte veta vilken fond man ska söka medel ur – det hjälper Riddarhuset till med.

– Det enda du ska tänka på är att börja med ansökan i god tid innan ansöknings-tiden går ut så att du har alla uppgifter och intyg som behövs när du ska skicka in din ansökan. 🍀

Louise Ribbing

Komplettera pensionen eller inkomsterna

Riddarhuset förvaltar över 300 olika stiftelser. En del av dem är inriktade på vissa ätter, men flera stora stiftelser är öppna för sökande från alla på Riddarhuset introducerade ätter. Man behöver inte alls peka ut någon särskild stiftelse i sin ansökan, utan kan låta ansökningsen vara generell. Om man särskilt vill återropa företrädare i någon stiftelse, som har sådana bestämmelser, måste man dock noga ange hur man hör till företrädeskretsen.

En stor del av stiftelserna riktar sig till behövande änkor och ogifta döttrar efter adelsmän. Änkor och ogifta döttrar var personer som när stiftelserna kom till ofta hade det ekonomiskt besvärligt. I vissa fall har genom permutation kretsen utvidgats till att omfatta också behövande män. Föreskrifterna i stiftelsestadgarna om att stiftelserna riktar sig till behövande, ibland står det fatiga, är grunden till att sådana stiftelser har begränsad skattskyldighet. Ändamålet är då i skattelagstiftningen klassat som kvalificerat. Den begränsade skattskyldigheten medför bland annat att bidrag från en sådan stiftelse är skattefritt hos mottagaren.

Det är direktionens uppfattning att det finns åtskilligt fler än de som söker understöd från dessa stiftelser som skulle kunna få tilldelning från dem. Det gäller särskilt pensionärer. Den största av stiftelserna med inskränkt skattskyldighet, O G Paulis donationsfond, riktar sig till såväl behövande änkor och ogifta döttrar som till behövande män. Sökanden måste dock vara bosatt i Sverige.

Frågan är då vem som kan räknas som behö-

vande i dag och därmed godtas som mottagare utan efterräkningar från Skatteverket. Den frågan får enligt Högsta förvaltningsdomstolen besvaras med hänsyn till de trygghets- och standardkrav som gäller när bedömningen görs. Den som har en klart lägre inkomst än vad som i dag anses höra till normal standard uppfyller därmed i regel kravet. Skatteverket har i ett ställningstagande den 20 november 2013 uttalat att den som har en årsinkomst under fyra prisbasbelopp – för närvarande cirka 180 000 kronor – generellt får anses vara behövande. Detta förutsatt att det inte finns nettotillgångar över 45 000 kronor. För det fall att sökanden har make eller sambo anser Skatteverket att den gemensamma inkomsten inte får överstiga fem prisbasbelopp, alltså ungefär 225 000 kr. Däremot medger Skatteverket att vardera parten får ha nettotillgångar om cirka 45 000 kronor. De här gränsdragningarna gäller vid en schabloniserad bedömning.

Skatteverket medger att en person kan vara i behov av ekonomisk hjälp trots att inkomst och förmögenhet överstiger beloppen som skall användas vid schablonbedömning. Då fordras dock »en fullständig utredning om personens ekonomiska situation och familjesituation». Direktionen har för avsikt att göra en mer fullständig bedömning av sökandenas situation och därmed inte vara helt bunden till schablongränserna. Det fordrar emellertid att sökandena lämnar fullständiga uppgifter. Var därför noga med ansökningsen. Alla förslag till utdelning som görs av riddarhusfiskalen granskas sedan av direktionens jurister, innan direktionen

beslutar om utdelning.

En särskild fråga är hur bostäder i form av eget hus eller bostadsrätter ska bedömas. Efter ett avgörande i Kammarrätten i Stockholm för ett antal år sedan har bostäderna inte räknats in som förmögenhet, när behovet ska prövas. Detta förutsatt att det inte rör sig om mer exklusiva hus eller bostadsrätter. Skatteverket har dock i sitt nya dokument på nytt ansett att bostäder skall räknas in, och detta efter deras marknadsvärde med avdrag för eventuella lån. I vart fall gäller det vid schablonbedömning. Det är tveksamt om detta håller i förvaltningsdomstolarna. Direktionen anser att, vid en fullständig bedömning av sökandenas situation, hänsyn bör kunna tas också till den sociala situationen. Hur rimligt är det att gamla människor ska tvingas sälja sin bostadsrätt, till exempel en trerumslägenhet? Och var ska de ta vägen? Hyresrätter är det ju på många orter mycket ont om. Direktionen avser därför att vid sin prövning som regel inte se ordinära bostäder som förmögenhet som diskvalificerar.

SAMMANFATTNINGSVIS

Pensionärer med en bruttopension upp till cirka 15 000 kronor i månaden och med en nettoförmögenhet under 50 000 kronor – försumma inte att försöka få ett tillskott från någon av de stora understödsfonderna! Det var stiftarnas avsikt att de som hade en svag ekonomi skulle kunna få en liten guldkant på tillvaron. ☺

Erik Tersmeden

Vanliga frågor och svar angående stipendier och understöd

Har ni tystnadsplikt? Ja. Alla ansökningar behandlas strikt konfidentiellt.

Måste jag veta vilken fond jag ska söka pengar ur? Absolut inte! Om du inte själv vet vilken fond du kan söka ur så hittar vi en åt dig.

Varför kräver ni så många intyg och papper från Skatteverket, banker med mera?

Skatteverket granskar utdelningar från de stiftelser som är inskränkt skattskyldiga (inte behöver betala full skatt på sitt kapital). Om Skatteverket anser att stipendier och under-

stöd har gått till fel personer, det vill säga de som inte har studerat den tid som angivits eller som har mer pengar än vad som är rimligt för att få ekonomiskt stöd, blir stiftelsen fullt skattskyldigt. Det innebär i sin tur att vi inte kan betala ut lika mycket pengar till de som har behov av det. I domstolarna godtas inte invändningen att sökanden lämnat en felaktig uppgift. Stiftelsens förvaltare anses skyldig att kontrollera uppgiften så långt det är möjligt.

När går ansökningstiden ut? En komplett ansökan som är fullständigt ifylld med

namnteckning i original samt alla obligatoriska intyg ska vara riddarhusdirektionen tillhanda senast den 15 oktober 2014. Följ anvisningarna noga i ansökan. Börja därför med ansökan i god tid så att du hinner!

När får man besked?

Beslut samt utbetalning sker under andra kvartalet (april, maj, juni) året efter. Närmare besked kan inte ges. Eventuellt avslag meddelas skriftligen.

Till sist – glöm inte att skriva under din ansökan!

Heraldica Varia

DONATIONER

Herr Anders Lagrelius, Rönninge, har donerat sköldebrevet i original för utdöda adliga ätten nr 1620 Lagerborg tillsammans med en stålstamp för samma ätt samt en porträtt-medaljong i brons föreställande forskningsresanden Sven Hedin. När Sven Hedin adlades 1902 kom han att bli den siste som adlades i Sverige. Han introducerades 1904 under nr 2349.

Ryttmästaren vid Livregementet till häst, sedermera överstelöjtnanten, Olof Olofsson Skragge (1670–1736) och hans broder kaptenen vid Hälsinge regemente, sedermera överstelöjtnanten, Daniel Olofsson Skragge (1686–1751), adlades den 23 juni 1719 på Karlbergs slott av drottning Ulrika Eleonora med namnet Lagerborg. Ätten introducerades 1720 under nuvarande nr 1620.

Ätten utslocknade på svärdsidan den 29 april 1961 och på spinnsidan den 25 februari 2004 med Susanna Lagerborg, gift Bagge, moster till donatorn Anders Lagrelius.

Vapnet är talande med en borg flankerad av två lagerkvistar.

Fru Agneta Norlin, född von Euler-Chelpin, Saltsjöbaden, har donerat sköldebrevet i original för bayerska adliga ätten von Euler-Chelpin.

Överpostrådet Karl Euler-Chelpin (1809–1900) upphöjdes den 26 juni 1884 i Brunnenkopf i bayerskt adligt stånd av konung Ludvig II av Bayern. Vid adlandet erhöll Karl von Euler-Chelpin den utdöda ätten Ulner von Dieburgs vapen.

Fru Birgitta von Euler-Chelpin Müller, född von Euler-Chelpin, Saltsjöbaden (syster till fru Agneta Norlin ovan), har donerat ett stort anträdd från början av 1700-talet för ätten von Euler-Chelpin. Anträdet består av åtta pappersark uppfodrade på ett stort utvikbart ark.

Systrarna von Euler-Chelpin är medlemmar av Ointroducerad Adels Förening där ätten von Euler-Chelpin listats i samtliga årgångar av medlemskalendern sedan 1912.

Adliga ätten Lagerborg nr 1620.

DEPOSITIONER

Huvudmannen Christer von Hedenberg, Bålsta, har deponerat sköldebrevet i original för adliga ätten nr 2245 von Hedenberg.

Majoren i generalstaben och kaptenen vid andra gardesregementet, sedermera översten och chefen för Västerbottens regemente och landshövdingen i Norrbottens län, Carl August Hedenberg (1784–1849), adlades jämlikt 37 § 1809 års regeringsform, innebärande att endast huvudmannen innehar adlig värdighet, den 15 oktober 1816 på Stockholms slott av konung Karl XIII med namnet von Hedenberg. Ätten introducerades den 31 maj 1817 under nr 2245.

Adliga ätten von Euler-Chelpin.

Vapnet är delvis talande med ett berg i det ena fältet.

Huvudmannen friherre Carl-Henrik Posse af Säby, Åkersberga, har deponerat friherrebrevet i original för friherrliga ätten nr 57 Posse af Säby.

Landshövdingen i Kalmar län och på Öland, sedermera landshövdingen i Väst-

manlands län och häradshövdingen i Vadsbo härad i Västergötland, Mauritz Nilsson Posse (1632–1702), upphöjdes i friherrlig värdighet den 8 september 1673 på Kalmar slott av konung Karl XI och skulle skriva sig till Säby. Ätten introducerades den 22 september 1675 under nr 57.

Vapenritningen i friherrebrevet är mycket

Friherrliga ätten Posse af Säby nr 57.

Adliga ätten von Hedenberg nr 2245.

intressant då tidigare återgivningar av vapnet i heraldiska verk, så även vapenplåten i Riddarhussalen, avviker i flera aspekter från denna. Mest anmärkningsvärt är att den röda borgen i fält 2 och 3 står i ett fält av silver – i alla andra återgivningar är fältet av guld. Andra detaljer som nu kan klaras upp är att lejonet i fält 4 skall även det vara krönt och det Posseska hjärtvapnet skall vara krönt av en friherrlig krona.

Tersmedenska släktföreningen har deponerat friherrebrevet i original för utdöda friherrliga ätten nr 338 Tersmeden.

Vice presidenten i Krigskollegium, generaladjutanten och översten i armén, sedermera generalmajoren och presidenten i kam-

Friherrliga ätten Tersmeden nr 338.

marrätten, Fredrik Tersmeden (1752–1819) upphöjdes i friherrlig värdighet jämlikt 37 § 1809 års regeringsform, innebärande att endast huvudmannen innehar friherrlig värdighet, den 29 juni 1809 på Stockholms slott av konung Karl XIII. Ätten introducerades den 21 juni 1811 under nr 338. Ätten utslucknade den 9 maj 1914.

Vapnet är kvadrerat med det gamla Tersmedenska vapnet i hjärtskölden. De korslagda kommandostavarna i första och fjärde fältet är krigsmannaattribut som speglar Fredrik Tersmedens militära karriär. I andra och tredje fält återfinns friherrliga ätten Sparres vapen som hans hustru friherrinnan Marie Stanislas Josefine Sparre (1764–1842) tillhörde. Förutom att hon även var fransk grevinna var hon även statsfru hos drottning Sofia Magdalena och 1817 fick hon riksrådinevärdighet. Sköldebrevet för adliga ätten nr 1940 C Tersmeden är sedan tidigare redan donerat till Riddarhuset. Se *Arte et Marte* nr 1 2013.

DEPONERING

Vi vill passa på att påminna om möjligheten att på ett tryggt och säkert sätt och utan kostnad kunna deponera sköldebrev i Riddarhusets arkiv. Ta gärna kontakt för närmare information, telefon 08-723 39 95, e-post goran.morner@riddarhuset.se.

Vi är också tacksamma för aktuella uppgifter om innehav av sköldebrev, i privat ägo eller på offentliga institutioner. ☞

Göran Mörner, riddarhusgenealog

FOTO: GÖRAN MÖRNER.

Meddelanden från Riddarhuset

EXTERNA PROJEKTRESURSER

Adelsmötet har beslutat om att tio projekt, om möjligt, ska genomföras fram till nästa adelsmöte 2016. För att klara detta samtidigt som den vanliga verksamheten bedrivs anlitar Riddarhuset gärna externa resurser.

I projektet *Stamtavlor* uppdateras cirka 3 000 stamtavlor, en minst sagt gedigen uppgift. Utöver riddarhusgenealogen Göran Mörner och riddarhusamanuensen Oscar Langenskiöld från kansliet arbetar två projektanställda personer med detta, Maria Wallius och tidigare riddarhusgenealogen Per Nordenvall. Maria Wallius började i projektet i januari 2014. Hon har studerat hembygds- och släktforskning på Södertörns högskola och lingvistik på Stockholms universitet. Hon är dessutom engagerad i redaktionen för tidskriften *Släkt och Hävd* som ges ut av Genealogiska Föreningen.

En rådgivande expertgrupp har knutits till projektet *Kommunikationsutveckling*. Louise Ribbing, redaktör för *Arte et Marte*, är projektledare. I gruppen ingår också Anna Hamilton, konstvetare och informationschef på Stockholms Auktionsverk, Erik von Hofsten, kommunikationschef på Folksam, och Fredrik Söderhielm, rådgivare och konsult inom kommunikation. Därutöver ingår två direktionsmedlemmar och riddarhussekreteraren.

Tidigare riddarhussekreteraren Henrik von Vegesack leder projekten *Översyn med anledning av uppdaterad underhållsplan* och *Balustraden*.

Projektet *Arkivflytt* innebär att Riddarhusets historiska dokument flyttas från nuvarande plats till det nya arkivet och samtidigt rengörs och registreras i en databas för framtida sökbarhet. Varje handling, sköldebrev, ritning med mera ska förvaras i en specialtillverkad arkivbeständig box med syrafritt papper, samtidigt som konserveringsbehovet noteras. Det rör sig om över tusen dokument och sigill att ta hand om. Detta gedigna arbete utförs av Siegfried Heim, som kommer från Riksarkivet och är en av Europas främsta sigillkonserveratorer,

och Anders Karlsson med lång bakgrund i musei- och arkivvärlden.

Till projektet att ta fram ett *Heraldiskt bokverk* har en tidigare direktionsmedlem engagerats, Ulf Gyllenhammar, tillsammans med kalenderredaktören Marianne Setterblad och riddarhusamanuensen Oscar Langenskiöld från kansliet.

Alla dessa skickliga personer är en stor och absolut nödvändig hjälp för att slutföra beslutade projekt.

Carl-Gustaf Åkerhielm, riddarhussekreterare

VÄRDEPAPPERSFÖRVALTNING

Den gynnsamma miljön för finansiella placeringar med historiskt låga räntor och en stimulerande penningpolitik fortsatte under fjolåret. Börsutvecklingen blev återigen stark. Oron över skuldskrisen i Europa och USA har förbytts i en försiktig optimism om en konjunkturrell återhämtning.

Vinstförväntningarna på börsbolagen steg under året då aktievärderingarna ökade. Aktiebörserna gick upp kraftigt i OECD-området och USA-börsen noterade »all-time-high» med en uppgång på 30 procent. I Sverige steg börsen med drygt 23 procent. Överraskande var den påtagligt svaga utvecklingen i tillväxtmarknaderna där både aktiebörser och valutor blev en besvikelse. Tillväxtmarknadsindex, MSCI Emerging Markets, föll 5 procent samtidigt som Världsindex, MSCI World, steg med 24 procent.

De av Riddarhuset förvaltade fonderna steg under 2013 med 15 procent. Investeringarna i svenska aktier och fonder var den största bidragsgivaren till den positiva utvecklingen.

Patrik Tigerschiöld, kassadirektör

DOMÄNFÖRVALTNING

De i södra Götaland mycket goda timmerpriserna har utnyttjats genom att öka slutavverkningsvolymerna. Massavedspriserna är fortfarande på en lägre nivå, men i skri-

vande stund har Södra gjort en första höjning.

Vindkraftsprojektet i Kinda har tyvärr nått vägs ände. Eon har meddelat att de avbryter projektet. Anledning är att den planerade kraftledningen mellan Vimmerby och Kisa inte blir klar före 2019 och den är en förutsättning för att bygga vindkraftsparken. Det är kanske inte helt otroligt att de för dagen låga elpriserna även inverkar på deras beslut.

Under året kommer nya skogsbruksplaner att göras för de östgötska domänerna. Därefter kan nya säkra avverkningsberäkningar göras för de kommande tio åren.

Fasadrenoveringen på Löfstad kommer att fortsätta som planerat med flygelfasaderna som vetter in mot borggården. De flugande plåttaken kommer att åtgärdas med en metod som lyckats på Strömsholms slott. Förhoppningsvis fungerar metoden även på Löfstad, några längre garantier går dessvärre inte att få.

På arrendegården Finsta kommer en större fliseldningsanläggning att byggas under våren 2014. Anledningen är dels att den tidigare värmekällan för bostadshuset brann ner i höstas, dels att oljepannan till spannmålstorken är uttjänt.

I enlighet med riddarhusutskottets synpunkter kommer ett större täckdikningsprojekt att genomföras på gården Aspa.

På Kronovall har ett nytt femårigt jaktarrendavtal träffats med den tidigare arrendatorn. Vilttrycket är hårt och det är av stor vikt att avskjutningen av vildsvin och kronhjort lyckas väl. En första projektering av underhållsätgärder för slottets tak är igångsatt. Taket med tinnar och torn är mycket komplicerat. Det är dessvärre bara att konstatera att framtida omfattande takarbeten kommer att vara en dyr övning för stiftelsen.

Från direktionens sida vill vi passa på tillfället att tacka alla lojala, effektiva och resultatnriktade medarbetare inom domänförvaltningarna som gemensamt åstadkommit ett mycket bra ekonomiskt resultat för 2013.

Hans von Stockenström och Carl Henric Kuylensstierna, domändirektörer

INTERNATIONELLT

Ordinarie arbetsmöte och sammanträde med »sous-commission» för rättsliga frågor hölls i Paris den 12 april 2014. Samtidigt hölls ett särskilt möte för de som arbetar med ungdomsutbytet inom CILANE.

Den rapport som avlämnats om förhandlingarna rörande ny representation för Spanien samt om önskemålen från Polen och Kroatien om inträde i CILANE behandlades. Frågorna huruvida organisationerna i Polen och Kroatien kunde anses uppfylla villkoren för medlemskap behandlades mera ingående i »sous-commission». För Polen ansågs villkoren uppfylla, om de i sina stadgar tog in vissa villkor som de uppgivit sig tillämpa i praktiken. För Kroatien ansågs emellertid närmare dokumentation erforderlig.

Från schweizisk sida redogjordes för det framgångsrika arbetet med ungdomsutbyte över gränserna.

Ett antal förslag till logotype för CILANE som tagits fram inom ungdomsorganisationerna inom CILANE visades upp. Efter förord för några av förslagen utsågs en grupp som närmare ska bearbeta dessa. Höstens CILANE-kongress hålls i staden Gödöllő, strax utanför Budapest.

Erik Tersmeden

KONSERTER

Våren 2014 har som vanligt bjudit på en livlig konsertverksamhet på Riddarhuset. Det har återigen varit ett varierat utbud, bestående av vårt »husband» – Lilla Akademien, men också Stockholm Opera Ensemble, Karlbergs musikkår, Kungliga Hovkapellet Brass och Slagverk och flera andra. Sammanlagt är det ett tiotal evenemang vilket är vad Riddarhuset klarar av under en vårsäsong. Ättemedlemmar har fått rabatt i samband med biljettköp, något som förhoppningsvis även kan erbjudas under hösten.

Riddarjazzen, som genomfördes den 9 februari, förtjänar att särskilt uppmärksammas. Utsålt! Två kända jazzband som spelade i Riddarhussalen och ett tredje som spelade till dansen i pauserna. Det är roligt att vara med när det är full aktivitet med musik, dans, sång, servering och stämningen är på topp. Fyrtioalistorerna, som var i majoritet, vet verkligen att roa sig.

Den 6 juni blir det framträdande med Stockholms Studentsångare och den 8 juni en alldeles unik konsert med instrumentet Viola Organista.

Planeringen av höstens kulturutbud har

Karin Lilliehöök Kihl, ny riddarhuskanslist.

FOTO: GÖRAN MÖRNER.

inletts. Det preliminära programmet är för närvarande: konsert med Wille Crafoord tisdagen den 28 oktober, konsert med Peter Tornborg och operaföreställningen Otello onsdagen den 12 november samt konsert med Stockholms Sinfonietta den 25 november. Vid dessa dagar håller även några av de som fått Riddarhusets kulturstöd intressanta föreläsningar i anslutning till lunchvisningen, se vidare Riddarhusets hemsida.

Riddarhuset har under en längre tid strävat efter att utforma ett avtal med våra ensembler som möjliggör att ättemedlemmar får någon slags rabatt. Till vår glädje kan vi nu konstatera att nästan alla ensembler som genomför konserter under våren ger ättemedlemmar rabatt. I regel består rabatten i att en ättemedlem kan komma två personer till priset av en biljett.

Henrik von Vegesack

NY MEDARBETARE

Karin Lilliehöök Kihl tillträdde tjänsten som riddarhuskanslist i juni 2013. Hon efterträder Mikaela Lodén. Karin Lilliehöök Kihl är utbildad socionom vid Stockholms universitet. Hon har tidigare arbetat som receptionist och sekreterare inom svenska kyrkan, samt som arbetsledare inom socialtjänsten och ett privat vårdbolag.

AVSLUTAD RENOVERING

Renoveringen av balustraden längs Riddarhuskanalen i väster är klart. Av de många projekt som adelsmötet 2013 gav direktionen uppdrag att utföra är detta det första som genomförts.

Likt balustraden på östra sidan har den rengjorts, delvis nedmonterats, försetts med nyttilverkade balusterdockor eftersom de gamla var i ett mycket dåligt skick, och återmonterats.

Ett problem, som samtidigt fick en lyckosam lösning, var den nivåskillnad som uppkommit i balustradens utformning, beroende på den terrass som tidigare löpt längs med den norra sidan av Riddarhuset. Terrassen revs på 1940-talet med en icke väl definierad övergång mellan terrassens räcke och balustraden som resultat. Denna nivåskillnad är nu åtgärdad med en avsats som ansluter till balustradens utseende som helhet.

Det aktuella balustradpartiet står på den mur som gränsar till cykelbanan. På en plats nära palatsets norra fasad, där terrass och balustrad en gång möttes, hade muren rört sig och fått en förhållandevis stor utbuktning. Utbuktningen fick sin förklaring när denna del av muren rivits. Det visade sig att där tidigare (troligtvis under 1900-talets början) byggts en tvåkammarbrunn varifrån avloppsvattnet från palatset, efter viss rening, runnit ut i Riddarhuskanalen. När sedan Riddarhuset anslutits till Stockholms vatten- och avloppsnät lämnades tvåkammarbrunnen åt sitt öde. Under höstarna fylldes ett utrymme mellan den utbuktande muren och den ena av kamrarna med vatten och stränga vintrar frös vattnet, varvid blocken i murpartiet trängdes ut mot Riddarhuskanalen. Problemet är nu åtgärdat och muren under balustraden är återigen jämn och symmetrisk.

Medverkande i projektet har varit Marie Klingspor som deltagit i alla yttre renoveringar av palatset under senare år. Entreprenör har varit Skanska Stenkonservern. Smärre fognings- och pigmenteringsarbeten kommer att genomföras under våren.

Det är glädjande att konstatera att den renovering som påbörjades med palatsets södra fasad 2000 och som successivt fortsatt med övriga fasader, därefter flyglarna (tak och fasader), och nu slutligen med balustraderna, har slutförts. Ambitionen har alltsedan första början varit att återställa respektive del i ett gott, väl fungerande skick. Antikvariska och konserveringstekniska hänsyn har tagits, samtidigt som praktiska faktorer tillgodosetts.

Henrik von Vegesack, projektledare

KULTURSTÖD

Riddarhusdirektionen lämnar stöd till enskilda och organisationer för projekt med anknytning till Riddarhuset och Ridderskapet och adeln, företrädesvis av historisk art. Vid direktionens sammanträde den 13 december 2013 beslutades att följande projekt skulle tilldelas Riddarhusets kulturstöd:

Eva Barnekow: 10 000 kronor för en bok om Elisabeth Barnekow och Ida Thoresen. År 1910 var de med om att bilda Föreningen svenska konstnärinnor. År 1934 erhölet Elisabeth Barnekow Vasaorden för sitt måleri. Den rika förteckningen över porträtt upptar bland annat riksmarskalken Printzsköld som hänger i riddarhussekreterarens rum.

Peter Dahlén: 20 000 kronor för en biografi över Bertil G:son Ugglas liv och gärning. Bertil Ugglå var en av landets mest framstående gymnastik- och idrottsledare samt en legendarisk radoröst. Ugglå gjorde sig mest känd bland allmänheten för sin morgongymnastik i radio 1929–1945.

Kathinka Lindhe: 20 000 kronor för en bok om Elvira Madigan, sökandens farmors mor. Målet är att teckna ett porträtt av en ung adelsdams liv under andra hälften av 1800-talet i syfte att ge svar på frågan: Vem var Luitgard Sparre? I boken ska även Sixten Sparre porträtteras på ett sätt som inte tidigare gjorts.

Göran Norrby: 10 000 kronor för en bok om familjen von Fersen. En berättelse om en stormakts och en adelsfamiljs uppgång och fall. Boken analyserar och skildrar hur släkten von Fersen anpassade sig till förändringar i Sveriges maktbaser, alltifrån Estlands anslutning 1561 till den sista kvinnliga ättlingens död 1879 – länge med stor framgång, men till slut med släktens fall och ekonomiska ruin.

Lennart Ericsson: 10 000 kronor för en biografi över Johan Printzsköld. Johan Printz var född omkring 1615, tjänade sig upp under trettioåriga kriget, utnämndes till överstelöjtnant samt adlades 1649. Sökanden har ägnat de senaste sex åren åt forskning rörande Printzsköld, en av de personer som spelat en stor roll under Sveriges stormaktstid, men vars livsöde har bleknat under århundradena.

Släktföreningen för ätten Spens: 5 000 kronor för digitalisering av Höja-arkivet. Höja säteri i Gryta socken, Uppland, var under 236 år i grevliga ätten Spens ägo och under större delen som fideikommiss. Arkivet omfattar omkring 20 hyllmeter med handlingar från 1500-talet och framåt med en tonvikt på perioden 1720 till 1860, uppskattningsvis cirka 70 000 handlingar. Samtliga

digitaliserade handlingar kommer att vara tillgängliga via Internet.

Genealogiska Föreningen: 5 000 kronor för en DVD-produktion av Johan Bure släktbok. Johan Bure är en av den äldre svenska släktforskningens portalfigurer. Hans släktbok från 1613, som bygger på dokumenterade intervjuer i norra Sverige och Uppland, är ett unikt verk som tidigare bara varit känt genom avskrifter. Under senare år har ytterligare material sammanställts. Syftet med detta projekt är att göra det samlade materialet tillgängligt digitalt.

Jan Ehrensverd: 20 000 kronor för en bok om slottsanläggningen Tosterup. Sökanden avser att ställa samman gammalt material som funnits i slottets bibliotek samt publika skrifter som legat gömda i många år. Berättelsen omfattar, förutom den kulturhistoriskt intressanta slottsanläggningen, framför allt en intressant ägarlängd.

Inger Braun: 15 000 kronor för en bok om adelsfamiljerna på Bogesunds slott. Forskningen är bland annat baserad på studier i Riksarkivet, Stadsarkivet, ATA samt Nordiska museets arkiv. Sentida ättlingar och bekanta till ägarfamiljerna har välvilligt ställt upp med information, äldre handlingar, brev och fotografier.

Marianne Setterblad: 10 000 kronor för en nyttgåva av boken *Pinntorpafruns minnen – 300 år med ett slottsspöke* av Knut Bonde (1884–1952). På ett sakkunnigt och underhållande sätt skildrar boken 300 år av Ericssbergs slotts (och Nynäs) historia genom dess ägare. Läsaren får ta del av en lärorik färd genom svensk person-, kultur- och inte minst lokalhistoria (Södermanland). I nyttgåvan finns släktträd över i boken nämnda grevliga, friherrliga och adliga ägare till Ericssberg, fotnoter, ett nyskrivet förord samt nytagna fotografier av porträtt och interiörer på Ericssberg.

Ulf Gyllenhammar

SVENSKA ADELSFÖRBUNDET

Svenska Adelsförbundets huvuduppgift är att ekonomiskt bistå behövande inom adeln, i första hand äldre och sjuka. Även ointroducerad adel kan komma ifråga. Många hjälpbehövande saknar egen förmåga att söka bidrag. Hör därför gärna av er till oss om ni känner till något ömmande fall.

Upplysningar om förbundets verksamhet kan lämnas av sekreteraren Ulf Gyllenhammar, tel. 08-767 80 84 eller kassaförvaltaren, friherre Per Sparre tel. 08-85 61 30. Svenska Adelsförbundets ordförande är greve Gustaf Lagerbjelke.

RIDDARHUSSÄLLSKAPET

Riddarhussällskapet bildades 1947 och är en social sammanslutning för Riddarhusets medlemmar med familjer.

Årsavgiften är 150 kronor för makar och 100 kronor för enskilda. Sällskapets sekreterare Eva Gentzschin tar gärna emot anmälan om medlemskap, tel. 08-20 62 42, e-post: riddarhussallskapet.gea@gmail.com. Ordförande är Claës-Henrik Munck af Fulkila.

VADSTENA ADLIGA JUNGFRUSTIFT

Den ärevärdiga institutionen med rötter i första hälften av 1700-talet, benämnd Vadstena Adliga Jungfrustift, är i dag att betrakta som en pensionsstiftelse. Etthundra pensioner utdelas årligen till dem som varit längst inskrivna i Stiftet.

Normalt skriver föräldrarna in sina döttrar när de är små, men numera förekommer det att vuxna kvinnor, som uppfyller stadgarnas villkor, skriver in sig själva. Inskrivningsavgiften är 100 kronor och någon årsavgift utgår inte.

Stiftsjungfrur har rätt att bära Stiftets dekoration, ett vackert emaljerat vitt ordens kors med blåvit rosett. Etui med dekoration och miniatyr kostar 500 kronor inkl. porto och kan rekvireras från Riddarhuset. Ring 08-723 39 91 för ytterligare information.

HYRA AV LOKAL

Riddarhusets sällskapsvåning och Lantmarskalkssalen står till medlemmarnas förfogande för privata festarrangemang – släktmöten, bröllop, födelsedagsfester m.m. (dock inte studentfester). Arrangemangen ska vara av privat, personlig och familjär karaktär.

I källarvåningen finns »släktföreningarnas rum» – en lokal där upp till tio personer kan ha möten.

Kontakta kansliet, tel. 08-723 39 91, för bokning och information.

FÄRGFOTO AV VAPENSKÖLD

Samtliga vapensköldar har fotograferats för Riddarhusets arkiv. Kopior i färg, format A4, kan beställas från Karl-Henrik Stiernspetz, e-post: stiernspetz@gmail.com eller tel. 08-541 300 06. En kopia kostar 290 kronor, följande kopior, oavsett motiv, 95 kronor per styck vid samtidig beställning.

Handbroderade vapensköldar
www.rhombus.se

R I D D A R H U S E T

SOMMARUTSTÄLLNING PÅ RIDDARHUSET

Axel Oxenstierna och Gustav II Adolf

Från 2 juni till 30 september.

I Lantmarskalksvåningens nya montrar ställer Riddarhuset ut några av den svenska historiens viktigaste dokument. Denna exposé börjar vid Gustav II Adolfs konungaförsäkran och tron-tillträde, sträcker sig över Riddarhusets tillkomst och projektering och slutar vid uppförandet av John Börjesons staty över Axel Oxenstierna. I utställningen ingår även originalritningar, porträtt och minnesmedaljer samt ett unikt mynt präglat i Würzburg efter Gustav II Adolfs död, med Axel Oxenstiernas porträtt.

För mer information se hemsidan, www.riddarhuset.se och Genealogica Varia i detta nummer av Arte et Marte.

VISNINGAR

Riddarhuset är öppet för besökare måndag–fredag klockan 11.30–12.30 året om. Entré 60 kronor. Gruppvisningar med sakkunnig guide på annan tid efter överenskommelse per telefon, tel. 08-723 39 99.

KONserter och LUNCHFÖRELÄSNINGAR

En till två gånger i månaden arrangeras kvällskonserter på Riddarhuset. Hösten 2014 hålls även ett antal föreläsningar i samband med Riddarhusets dagliga öppettid (kl. 11.30–12.30).

För aktuella datum och program, se www.riddarhuset.se.

BUTIK

I Riddarhusets butik finns böcker, vykort och presentartiklar med anknytning till Riddarhuset. Försäljning över disk på Riddarhuset (kl. 11.30–12.30 och i samband med konserter) eller beställning via order@riddarhuset.se.

NYTT I BUTIKEN

Dekorative kylskåpsmagneter med motiv från Riddarhussalens väggar med adliga vapenplåtar och ett urval vapenporcelain ur Riddarhusets samlingar, 40 kronor styck.

BOKREA

Adelskalendern 2013, nu 390:– (ord. pris 750:–)

Adelskalendern 2010, nu 200:– (ord. pris 400:–)

Sveriges Adels Historia av Jan von Konow, 150:–

Angivna priser gäller vid köp över disk på Riddarhuset, vid annan beställning tillkommer frakt.

Aktuella böcker

Redaktör: Oscar Langenskiöld, tel. 08-723 39 97, e-post: oscar.langenskiold@riddarhuset.se

FRITZ VON DARDELS BILDSKATT

Kombinationen professionell konstnär och yrkesmilitär hör inte till det vanliga. Inspirationskrafterna till dessa båda engagemang har egentligen inte mycket gemensamt: den fulländade konstnärens estetiska inriktning står närmast i kontrast till den militära yrkesutövarens hårt rationella och föga känslösinfluerade vardag. Principiellt sett skulle man kunna tillämpa talesättet »ytterligheterna berör varandra».

En man som i hög grad fått sin livsgärning formad av att han – på ett lyckosamt sätt – förmått att göra sin dubbla yrkesbegävnings fruktbar var målaren och officeren Fritz von Dardel (1817–1901). Under sin nära trettioåriga tjänstetid vid Svea livgarde ägnade han måleriet och tecknandet lika lång tid och lika stor inlevelse som arbetet med truppen och omsorgen om dess bästa. Resultatet av hans konstnärliga »bisyssla» finns bevarat i form av över 300 målningar, akvareller, karikatyrer, skisser och, inte minst, porträttstudier – en kulturskatt av oersättligt värde. Hela materialet skänkte han till sitt regemente, där det till sin huvuddel blivit arkiverat.

Det mesta av denna imponerande kollektion har nu blivit åtkomligt i form av reproduktioner, som jämte ledsagande text samlats och utgivits i en elegant och påkostad volym med titeln *Fritz von Dardel och Kungl. Svea Livgarde*. Boken är utgiven av Kungl. Svea Livgardes Officerskårs Stiftelse. För utarbetandet har svarat en redaktionsgrupp under ledning av Sven Tiberg, biträdd av ett antal medarbetare, samtliga sveagardister, kulturhistoriskt etablerade, hängivna entusiaster, med solida kunskaper i ämnet.

Boken utgör verkligen ett inlevelserikt bild- och textdokument över en svunnen tid i huvudstadens historia. Fritz von Dardel blev officer 1837 och slutade 1864 som överstelöjtnant; hela tiden tjänade han vid Svea livgarde, värvat garnisonsregemente i Stockholm, till rangen arméns främsta förband. Efter avslutad militär karriär blev han överintendent och preses i Kungl. Konstakademien. Han kom att bli farfar till konstnären Nils von Dardel.

De motiv som von Dardel fångat är framför allt genrebilder ur regementets liv: till vardags i kasernen på Fredrikshofs slott, i fält och i läger på Ladugårdsgårde, i högvaktstjänst och i andra honnörsuppdrag – humoristiska för det mesta men med en underton av militär pliktuppfyllelse. Alldeles särskilt intresseväckande är von Dardels porträttgalleri över sina samtida officerskolleger vid gardet – ett tvärsnitt ur dåtidens adelskalender, en följd av att ingen blev antagen som officer, om han inte var av adel (även ointroducerad), en exklusiv ordning, som faktiskt upprätthölls ända till slutet av 1930-talet.

Den som vill njuta av trivsamma genrebilder och finstämda porträtt i kombination med stockholmsk kulturhistoria och fakta om det tidiga 1800-talets svenska armé rekommenderas fördjupa sig i denna vackra bok, vars allra tyngsta merit är att den är så charmfull!

Jan von Konow

Sven Tiberg (red.)

Fritz von Dardel och Kungl. Svea livgarde
240 s., illustrerad, Medströms bokförlag

DEN DOLDA KVINNOMAKTEN

Välbehövliga tillskott till den forskning som behandlar kvinnors roll i historiska högre-

ståndshem, syns i allt större utsträckning. Som företagsledare och entreprenörer har dessa kvinnor haft ett stort inflytande och ansvarat för slott och marks drift och utveckling, om än ofta i skuggan av männen.

I en rikligt illustrerad bok, tillkommen på initiativ av Alexandra von Schwerin, skildrar en rad historiker olika kvinnors gärningar och öden på det skånska renässansslottet Skarhult. I ett särskilt kapitel intervjuas även åtta kvinnor från hela landet om deras erfarenheter som ingifta slottsfruar och kvinnliga arvtagare.

Alexandra von Schwerin (red.)

Den dolda kvinnomakten. 500 år på Skarhults slott

192 s., illustrerad, Atlantis

DET ADLIGA NAMNETS HISTORIA

Adliga namn är sprängstoff och har alltid varit det. De har varit ärevärdiga hedersbetygelser, karikerats och parafraserats, efterapats och beundrats. Det adliga namnet är laddat med identitet och betydelse och har intresserat såväl språkforskare (Gudrun Utterström) som populärvetenskapliga historiker. Bertil Palmcrantz hör till de senare och i en informativ och underhållande bok nagelfår han sitt forskningsfält från flera vinklar. Kapitlen är korta och mångskiftande.

Adelsmän var de första svenskar att antaga fasta efternamn och efter riddarhusordningens tillkomst blev det ett krav för den introducerade adeln. Kutymen och moden har växlat genom historien från grandiosa och gärna tvådelade namn med krigiska anspelningar (Gyllenpatron, Silfwerharnesk) till att lämna det borgerliga namnet intakt (Dickson, Hedin). Utländska och uråldriga naturaliserade ätter har också de lämnat sina namn oförändrade (Ramsay, Stuart). Namnet har varit starkt förknippat med, om än inte avhängigt, själva adelskapet och vid riksdagen i Norrköping år 1800 ändrades namn i samband med att dess bärare avsåg sig sitt adelskap (Tham-Tamm,

Hierta-Järta). För en del bärare kom också namnet att bli ett socialt ok som de övergav och flera amerikafarare bytte eller »översatte» sina namn vid ankomsten till den Nya världen av praktiska skäl (Natt och Dag – Dagg, Stenfelt-Stonefield).

I kulturen är adelsnamnen legio. Oräkneliga och ständigt tilltagande är karikatyrnamnen och berömda är August Strindbergs »Hund af Hutlösa», Albert Engströms »löjt-nant Fasansvärd» och 91:an Karlssons »överste Gyllenskalp och major Morgonkröök». I Selma Lagerlöfs *Gösta Berlings saga* stiftar läsaren bekantskap med en ömsom verklig ömsom fabulerad värld av adelsnamn, burna av herrgårdsfröknar och kavaljerer.

I dag adlas ingen i Sverige, men konstruerandet och antagandet av adelsklingande namn är vanligt (Gyllensparv, Palmhierta), även om namn som är alltför snarlika befintliga adliga ätters inte har godkänts efter prövning (Bernekow, Hemilton).

Sist det kanske besvärliga, men ofrånkomliga, uttalet. Här är Palmcrantz bok också behjälplig, men den som vill fördjupa sig i detta spörsmål kan med fördel komplettera studierna med Claes Uggla's *Rätt uttal av adliga namn* (2007).

Bertil Palmcrantz

Från Natt och Dag till Hedin. Om adliga namn.

120 s., illustrerad, egen utgivning

NY AVHANDLING OM FRÄLSET I ÖSTRA FINLAND

Lokalförvaltningens utveckling i Sveriges nya områden under medel- och vasatiden krävde lokala förmågor, som tog hand om administration och ansvar för området. Lokalförvaltningens grundande i Finlands östraste delar och frälsets roll för dess stabilisering analyseras av Pasi Pöllänen. Han har också använt genetiska metoder för att utreda områdets gamla, ännu levande frälse-släckters ursprung.

Pasi Pöllänen

Det lokala gamla frälset som den nordiska lokalförvaltningens stabiliserare i Sverige öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen under 1300–1600-talen, del 1 och 2.

550 s. och 1000 s., Östra Finlands Universitet, samhällsvetenskapliga och ekonomiska fakulteten.

Efterlysning

Gyllenstiernska Krapperupstiftelsen söker ett porträtt som enligt en inventarielista ska ha funnits på Krapperups borg men som kan ha ärvts i sidled av en dotter under sent 1700-tal eller någon senare generation. Det gäller ett porträtt från 1678 av Anna Hasse-nia (1661–1733), hustru till Christoffer Kochen d.ä. (född 1637, adlad von Kochen), och mor till (ogifte och barnlöse) Petter Gotthard von Kochen.

Petter Gotthard hade en syster, Anna Barbara (1692–1730) som var gift med Johan Didrik von Köhler, nr 167.

P.G. von Kochens brorson Christopher (son till friherre Johan Henrik von Kochen, 1681–1758, och Maria Antoinetta Hildebrand, 1706–1761) blev den förste fideikommissarien på Krapperup. Han hade fyra systrar: Florentina (1723–1764), gift med Carl Vilhelm Leijonstedt, nr 73, Maria Dorotea (1727–1796), gift med Gerhard Störning Druftva, nr 1557, Ulrika Eleonora (1731–1788), gift med Carl Vilhelm Iserhielm, nr 1288 och Anna Antoinetta (1734–1804), gift med Carl Magnus Jägerhorn af Spurila, nr 114 (*Elgenstiernas ättartavlor*).

När släkterna är utdöda eller om efterlevande har annat efternamn är det svårt att spåra dem, men kanske någon av Arte et Martes läsare känner till släktskapet? Vi är intresserade av originalet eller en fotografisk kopia av porträttet. Vänligen kontakta kulturintendenten, tel. 042-34 41 90 eller per e-post: kulturintendenten@krapperup.se.

KÖP OCH SÄLJ PÅ Riddarhustorget

E-post: riddarhustorget@riddarhuset.se

Säljes: Ett litografiskt porträtt föreställande generalmajoren greve Magnus Björnstierna (1779–1847), anfader till alla Björnstiernor. Storlek cirka 40x50 cm. Pris 1 600 kronor. Tel. 073-507 61 10 eller 08-452 97 10.

Säljes: Taube (adliga ätten nr 734). Some unique Taube-family related items with coat of arms etc. are in my possession. If you are a Taube family member with interest in such items, you can contact me: Hasse Gösta Taube, +45 4052 8192 mail: hgt@tiscali.dk.

Receptet

Förförande vacker och försvinnande god är denna lättgjorda tårta. Receptet kommer från Anders Wolffelt.

WOLFFELTS MAZARINTÅRTA

cirka 8 portioner

400 g mandelmassa
200 g rumsvarmt smör
4 ägg
1 dl vetemjöl

GARNERING

bär och frukt, t.ex. jordgubbar
och skivad kiwi
1–1 ½ dl aprikosmarmelad
+ 2 msk vatten

Sätt ugnen på 200 grader. Riv mandelmassan grovt. Rör smöret mjukt och poröst och blanda det med mandelmassan. Tillsätt ett ägg i taget, rör om väl mellan varje ägg. Tillsätt mjölet och blanda väl.

Smörj en springform, cirka 23 cm i diameter, och lägg bakplåtspapper i botten. Bred ut smeten i formen. Grädda mitt i ugnen cirka 30 minuter. Låt kakan kallna.

Dekorera med jordgubbar och skivad kiwi eller andra bär och frukter. Rör ut marmeladen i 2 msk hett vatten och fördela den över tårtan.

Ridderskapet och Adels Ungdomsklubb

I FEBRUARI INLEDDES RAUKS verksamhetsår med det sedvanliga årsmötet och den uppskattade Vinterbalen. I april hölls årets första talarforum tillsammans med Adelsförbundet och Riddarhussällskapet. Denna gång gav Magdalena Ribbing ett intressant tidsperspektiv på hyfs och stil. Det var en välbesökt kväll som avslutades med trevligt mingel.

Det är inte bara i Sverige som det sjuder av aktivitet. Ute i resten av Europa har två internationella balhelger gått av stapeln. I Bryssel anordnades en som alltid lika populär vårbal och kort därefter var det dags för ytterligare festligheter i Paris. I samband med den franska helgen ägde dessutom årets första CILANE-möte rum.

Det internationella samarbetet med våra systerorganisationer runt om i Europa är en ovärderlig tillgång för RAUKS medlemmar. Varje år anordnas ett antal internationella helger där olika aktiviteter erbjuds. Det kan röra sig om allt från härliga cykelturer i Amsterdam, slottsbesök i Belgien och Frankrike till fartfylld pulkaåkning i Finland.

Med CILANE får du ett stort kontaktnät, det är ett forum med vänner du inte träffat än. Alla är där för att ha roligt, uppleva något nytt och lära känna nya människor. Därför är ingen en främling särskilt länge.

Dessa bekantskaper gör att man inte är lika vilsen i Europa som man kanske tror. Plötsligt har du fått en stor bekantskapskrets av trevliga människor. Studerar eller jobbar

du utomlands så har du förmodligen nya vänner runt hörnet. En av våra medlemmar, Beata Falkenberg, berättar:

– Jag insåg själv hur mycket RAUK betydde för mig när jag fick mitt första jobb som läkare på Zürichs universitetssjukhus. Jag flyttade till en stad där jag aldrig varit tidigare. Det visade sig dock att flera medlemmar av både RAUK och CILANE bodde där. RAUKS medlemmar verkar som mer än bara vänner, snarare som ett familjesubstitut, framför allt när man befinner sig på nya platser runt om i Europa.

De internationella helgerna ger en fantastisk möjlighet att få uppleva nya miljöer, besöka vackra städer och prova på saker du kanske inte hade föreställt dig. På köpet får du träffa och lära känna personer från andra delar av Europa som kanske visar sig bli vänner för livet.

I år är det åter dags för oss i Sverige att bjuda in till fest. Den 29–31 augusti anordnar RAUK en internationell helg i Stockholm med den mytomspunna Sommarbalen som höjdpunkt. I denna stund planerar vi för fullt för att ge såväl våra egna medlemmar som våra internationella gäster tre magiska dagar av äventyr, skoj och härlig stämning. Detta kommer inte bara att stärka kompisbanden deltagarna emellan utan definitivt ge mersmak på det Europa som CILANE har att erbjuda.

Ett mycket uppskattat inslag brukar vara

möjligheten för de internationella gästerna att få bo hemma hos någon av RAUKS medlemmar. Det bidrar till en hemtrevlig och prisvärd vistelse i värdlandet och är en givande upplevelse både för gästen och för värden. Ofta brukar gästen återgäldas nästa gång du själv är på besök. Är du intresserad av att ta emot en eller flera internationella gäster under sommarens balhelg får du gärna kontakta RAUKS internationella sekreterare på rauk@riddarhuset.se.

Kära medlem, gammal som ny, vi ser fram emot att träffa dig denna strålande augustihelg. Tillsammans ska vi fira sommarens sista glansdagar och se till att de blir sagolika.

*Styrelsen, genom Veronica Gyllenram,
balgeneral och medlemsansvarig
och Mikael Rennerfelt, kassör och
internationell sekreterare*

OM RAUK

RAUK vill fördjupa kontakterna och stärka gemenskapen inom den unga svenska adeln och under trevliga former belysa adels roll i historien. RAUK är en ideell förening för dig mellan 18 och 35 år som tillhör en på Riddarhuset introducerad ätt. Medlemskap är kostnadsfritt och du registrerar dig lätt via vår webbsida www.rauk.info alternativt via vår e-post: rauk@riddarhuset.se.

Följ med på en specialresa till södra Polen där den Krakówfödde historikern Arthur Sehn tar oss med till några av stadens magnifika adelspalats och regionens främsta hengärdar. Vi besöker släkten von Pless stamgård i Pszczyna (ty. Pless) där det sista ägarparet, Hans Heinrich XV von Hochberg och hans maka furstinna Daisy von Pless, gästades av såväl kejsar Wilhelm II som generalfeldmarschall Erich Ludendorff. I närbelägna Żywiec besöker vi ett bryggeri grundat i slutet av 1800-talet av ärkebiskop Albrecht av Österrike-Toskana. Det förtilliv i Habsburgarnas ägo fram till 1945.

Reserinformation

Anmälan till: Herodotos resor, www.herodotos.se. Pris per person: 8 900 kr.*

För flykt: Flyg till från Norden, fyra nätter del i dubbelrum på ett bra hotell i Kraków, tre middagar samt två luncher, transporter och inträden enligt programmet. Svensk ciceron/reseledare under hela arrangemanget. Enkelrum mot tillägg.

Frågor om resan och anmälan: Herodotos resor, tel 073-964 33 25, e-post: info@herodotos.se.

Herodotos resor är medlem i Svenska resebyråföreningen (SRF) och har ställt erforderliga resegarantier till Kammarkollegiet.

*Med reservation för eventuella ändringar av skatter, flyg- och hotellpriser samt valfärdigheter.

Från släktföreningarna

BERG VON LINDE

Den 10–11 augusti 2013 samlades 113 medlemmar – tangerat närvarorekord – i åldrar från 2 till 85 år av ätten Berg von Lindes släktförening till släktmöte, det artonde i ordningen.

Släktföreningen grundades år 1928. Släktens koncentration till Skåne, med yrken som militärer, jurister och lantbrukare, hade gjort sammanhållning mellan släktmedlemmarna naturligt ända fram till tiden efter första världskriget. I takt med samhällsutvecklingen spreds släkten över Sverige och över världens kontinenter. Släktföreningens huvudsyfte är sedan tillkomsten att verka för sammanhållning inom släkten. Detta sker genom att bland annat dela ut stipendier, föra släktregister och upprätthålla släktarkiv, tillvarata släktminnen och underhålla släktens gravplatser, och genom forskning i släktens historia. Samt allra viktigast att arrangera släktmöten – alla vi som växt upp med ett släktmöte vart femte år, växelvis i Stockholm på Riddarhuset och växelvis i Skåne på släktgården Axelvold, har minnen för livet. Att veta sina rötter 400 år tillbaka i tiden och att tillhöra en släkt som hållit ihop i 300 år inger en speciell känsla.

Denna gång samlades mötesdeltagarna på lördagen utanför Bogesunds slott. Slottets sista privata ägare var Nils von Lantingshausen von Höpken. Släkten Berg von Linde har därigenom en knytning till slottet och Vänföreningen för Bogesunds slott genom Axelvolds nuvarande ägare Claus von Lantingshausen Wachtmeister, vars mor Ebba (Mippe) är född Berg von Linde. Bland andra vänföreningens ordförande Inger Braun och sekreterare Lena Åman guidade vid en rundvandring i det magnifika slottet och berättade initierat om slottets historia och dess nuvarande användning.

På eftermiddagen hölls sedvanligt formellt släktmöte i Riddarhussalen. Bland de fyra släktrådsledamöter som avtackades ska särskilt nämnas släktföreningens mångåriga

skattmästare Otto Berg von Linde, som avgick efter 45 år i släktföreningens tjänst. Till nya, ordinarie ledamöter valdes Staffan Berg von Linde och Fredrik Berg von Linde. Släktmötet utsåg även Ebba von Lantingshausen Wachtmeister till hedersledamot.

Släktrådet kunde informera om hemsidan www.bergvonlinde.se som nu tagits i bruk, en ny släkttabla upprättad i mjukvaran MacFamilyTree, en tillkommande stipendiemöjlighet genom Stiftelsen Grönlid efter överste Fritz Berg von Linde samt om pågående arbete med släktkrönikans fortsättning, varur avsnittet om släktföreningens dittills 85-åriga historia förelåg i form av en rikt illustrerad förhandsutgåva.

Efter gruppfotoografering vidtog uppsluppen middag, följd av dans och umgänge. Lantmarskalkssalens kapacitet utnyttjades till sista plats. En fem meter bred utskrift av ättens släkttabla fanns uppsatt på en ställning invid salens norra gavel. Här framfördes under middagen bejublade gruppvisa presentationer av alla deltagare. Personalen från Riddarhusets festvåning förtjänar beröm för utmärkt service i den fullsatta salen.

Söndagen gick i skärgårdens tecken när släktens medlemmar embarkerade M/S Gustafsberg VII. Under medryckande guidning av kommunantikvarie Johan Aspfors gick resan förbi Saltsjöqvarn och Sicklahalvön, genom Sicklasundet och Stäket och över Baggensfjärden. Ett strandhugg gjordes vid Boo brygga, där uppstigning i Boo torn bjöd på vidsträckt utsikt över skärgården. Lunch intogs på båten före slutdestinationen Hålludden och det nyuppförda museet Artipelag på Värmdön.

Nästa släktmöte äger rum år 2018, då släktföreningen har 90-års jubileum. Den kompletta, uppdaterade släktkrönikan ska då föreligga.

*Alexandra Berg von Linde och
Henrik Berg von Linde, ordförande*

FALKENBERG

På kvällen torsdagen den 5 september 2013, efter avklarade släktmötesförhandlingar, steg ett drygt trettiotal släktföreningsmedlemmar ombord på det fartyg som skulle föra oss till fyra dagars trevlig samvaro i den forna östra riksdel, Finland.

Följande morgon började tidigt med guidad rundvandring på Åbo slott där den grevliga ättens anfader Melchior var landshövding på 1630-talet. Nästa anhalt var Åbo Akademi där universitetets kansler Jarl Thure Eriksson tog emot och berättade både om nutid och om föregångaren – Kungliga Akademien i Åbo – med dess kansler 1704–1714 greve Gabriel Falkenberg af Sandemar. Resan fortsatte norrut för besök till de platser där den adliga ättens förfäder levde och verkade under 1600- och en bit in på 1700-talen. Letala kyrka med falkenbergska huvudbaner och parken vid gården Paltialholm besöktes under kunnig ledning av den lokala guiden Lea Koskinen. Det var mödan väl värd att, med den stora bussen på den smala vägen, åka till den bergknalle där en gång den falkenbergska Kollola gård låg. Rundvandring i Raumos trästad som är världskulturarv hans också med innan det var dags för middag.

Godset Vuojoki grundades när sju gårdar förlänades Gottfreiderich von Falkenberg 1626, i dag med en ståtlig huvudbyggnad från 1836 som inrymmer en modern konferensanläggning. Efter guidad rundtur och lunch återvände vi till Åbo och domkyrkan där det tidigare har funnits en falkenbergs grav.

På söndagen gick färden vidare till Helsingfors där många sevärdheter avverkades genom bussens fönster och sedan båt över till Sveaborg. Mycket skulle kunna skrivas om den goda maten som kantade hela resan, men den förnämliga middagen på Restaurang Gaijin i Helsingfors förtjänar ett särskilt omnämnande.

På måndagen besöktes Riddarhuset där riddarhushusgenealogen Johanna Aminoff-Winberg guidade och berättade om flyktingar från Finland som tog sig över till den västra riksdelen under den stora ofreden. Paltalaholms ättegren av släkten Falkenberg återvände aldrig till Finland efter flykten 1714, utan fortlever ännu i Sverige i den adliga ätten. Vi resenärer behövde inte fly till Sverige utan tog oss på olika sätt hem, många minnen rikare och förmodligen lite tyngre.

Fredrik Falkenberg och Rolf Falkenberg

LINDENCRONA

Släktföreningen Lindencrona bildades år 1957. Den 16 november 2013 höll föreningen sitt femtonde allmänna släkthemöte, denna gång i Riddarhuset i Stockholm.

Ätten har sitt ursprung i borgmästaren i Jönköping, Sven Månsson, som var känd redan 1531. En avkomling till honom i femte led var överstelöjtnanten och kommandanten i Karlshamn Gudmund Lindeblad (1669–1739) som adlades Lindencrona och vars ätt introducerades 1719.

Årets släkthemöte inleddes med att intendenten Fredrik Styrfält på ett intressant sätt berättade om Riddarhuset och adelns historia. Därefter vidtog sedvanliga och stadgeenliga förhandlingar kring föreningens angelägenheter. Till ordförande i styrelsen omvaldes ättens huvudman, professor emeritus Gustaf Lindencrona. Till ledamöter valdes Anna Dalin, Anna Lindencrona, Gudmund Lindencrona, Tomas Lindencrona samt Catarina Oscarsson.

I anslutning till mötet redogjorde föreningens ordförande Gustaf Lindencrona för Namnlagsskammittens förslag (SOU 2013:35) till ny namnlag. Utredningen föreslår bland annat att skyddet för utdöda släkters namn (som adliga ätter) förbättras samt att det ska bli fritt att byta till ett efternamn som är så vanligt att det bärs av minst 2 000 personer. Någon proposition i ärendet har ännu inte aviserats.

Vidare berättade P.G. Lindencrona om sin far, häradsbördingen på Öland Jon Gudmund Lindencrona. Han var en vördad och något barsk domare med hög integritet under många år på Öland. Han dömde i en rad uppmärksammade rättsfall på ön.

Slutligen berättade Elisabeth Linden-

crona Paues om sin far, ättens förre huvudman Alvar Lindencrona och om hans och sin egen roll i den mycket hemliga rörelse som kallats »Stay behind».

Alvar Lindencrona, var under sin livstid känd som styrelseproffs och direktör för försäkringskoncernen Thule. Men i det fördolda hade Lindencrona ett topphemligt uppdrag. Han ledde i samverkan med Sveriges politiska och militära ledning under ett kvarts sekel Sveriges underjordiska motståndsrörelse som skulle träda i funktion om Sovjet ockuperade landet. Verksamheten som byggdes upp i största hemlighet skedde i samverkan med Natoländerna. Som med så mycket annat som rör Sveriges hemliga västkontakter kommer sanningen fram i ljuset steg för steg och först i efterhand. Likadant var det i den lilla värld som utgjorde Alvar Lindencronas egen familj. Hustrun Jane Lindencrona och barnen var ovetande statister i ett riskabelt spel där familjens bostad och resor tjänade till att dölja arbetet med motståndsrörelsen. Dess historia blev sammanflätad med familjens. En lång artikel om denna hemliga verksamhet publicerades i SvD den 19 mars 2011 av tidningens säkerhetspolitiska reporter Mikael Holmström.

I anslutning till släkthemötet intogs en utmärkt middag i Lantmarskalksvåningen i Riddarhuset. Till middagen deltog glädjande nog 93 vuxna och 26 ungdomar under 18 år, totalt således 119 personer. Så många har aldrig någonsin tidigare deltagit i föreningens möten.

Söndagen den 17 november genomfördes ett uppskattat studiebesök med guider i Stockholms slott. I studiebesöket deltog cirka 70 personer.

Tomas Lindencrona, sekreterare

VON VEGESACK

De var riddare, köpmän, borgmästare och författare, ja de hade de mest skilda yrken – von Vegesackarna. De bodde i Tyskland, Holland, Sverige, Frankrike, USA, Sydamerika, Jugoslavien och Baltikum.

Namnet Vegesack omnämndes första gången den 1 augusti 1263. Flera oberoende källor nämner två bröder, Hermann och Friedrich Vegesack, som var riddare och bodde i en borg som på den tiden fanns i

den lilla staden Vechta i närheten av Münster. Ätten spreds genom århundradena över världen varvid en del flyttade till Baltikum på 1400-talet. Många nu levande ättmedlemmar von Vegesack räknar sitt ursprung i den delen av ätten.

År 1710 utbröt en pest i Europa och familjerna von Vegesack i Baltikum drabbades hårt. Två bröder överlevde pesten eftersom de för tillfället var på resa i Tyskland. En av dessa bröder, Eberhard, flyttade till Sverige och blev stamfader för det som senare blev den friherrliga ätten von Vegesack nr 379.

Den andre brodern, Gotthard, blev borgmästare i Riga. Ätten flyttade till Sverige i samband med den ryska revolutionen 1918. Gotthard blev huvudman för den adliga grenen av ätten von Vegesack nr 679.

De olika grenarna av ätten von Vegesack firade sitt 750-års jubileum den 3–6 oktober 2013. Syftet med jubileet var att stifta bekantskap med de platser där ätten bodde på 1200-talet och självfallet att träffa släktingarna. Fyrtiofem släktingar hörsammade kallelsen. De kom från Tyskland (där de flesta fortfarande bor), Holland, Sverige, Frankrike och USA.

Dagarna ägnades åt resor till Vechta där ett torn från den gamla riddarborgen, i vilket de först omnämnda bröderna bodde, hade rekonstruerats och till Münster där tidiga släktingar hade ägt en bondgård. Övrig tid ägnades åt livliga samtal med så många släktingar som möjligt. Den sista punkten före den gemensamma högtidsmiddagen var ett sammanträde där riktlinjer lades upp för framtida sammankomster. Vi enades om att försöka träffas vart tredje år. De familjer som kommit varandra nära brukar träffas årligen.

Henrik von Vegesack

VAPENILLUSTRATIONER: OTTO VON SCHWERIN.

Fotouppdrag

För värdering, försäkringsbolag, försäljning, Scanning av gamla pappersfoton, negativ, dior samt överföring till nya fotoalbum. Exklusiva foton till hemside, utskick, inbjudningar, familj samt almanackor. Fototavlor av mycket hög kvalitet i sv/v eller färg. Det mesta är möjligt.

www.kimvonesen.se 0704614646

Goda referenser Bra priser

Fri konsultation